

ПАМ'ЯТКИ СХІДНОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

ISSN 1682-5268 (on-line); ISSN 1608-0599 (print)

Shidnij svit, 2024, No. 3, pp. 95–130

doi: <https://doi.org/10.15407/orientw2024.03.095>

UDC 069.51:77.06(32)

UNKNOWN PHOTOS OF ANCIENT EGYPTIAN ANTIQUITIES FROM THE FUNDS OF THE NATIONAL RESERVE “KYIV-PECHERSK LAVRA”

Mykola Tarasenko

DSc (History), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Mykhailo Hrushevskiy St., Kyiv, 01001, Ukraine

Faculty of Asian and Middle Eastern Studies, University of Oxford

Pusey Lane, Oxford, OX1 2LE, United Kingdom

niktarasenko@yahoo.com; mykola.tarasenko@ames.ox.ac.uk

ORCID: 0000-0001-6779-2258

The article introduces into academic circulation five photos from the funds of the National Reserve “Kyiv-Pechersk Lavra”, which depict ancient Egyptian antiquities. These objects have been attributed in the article. The photo inv. No. KPL-F-11854 presents the outer part of the foot of the wooden anthropoid coffin of the Singer of Amun Khonsuirdis (25th Dynasty, Thebes). Currently, this coffin is in the exposition of the Odesa Archaeological Museum of the National Academy of Sciences of Ukraine (OAM) (Inv. No. 71700), it comes from the collection of the Archaeological Museum at the St. Volodymyr University of Kyiv (Inv. No. 1207). In 1936, the coffin was transferred to the T. Shevchenko Central Historical Museum (CHM). Photo No. KPL-F-11879 shows a wooden rectangular coffin of the *krsw*-type, which belonged to Nisupanetcher (26th Dynasty, Akhmim). The artifact originates from the collection of the Kyiv Art, Industrial and Scientific Museum (KAISM) and later came to the CHN. Currently, the object is in the OAM (Inv. No. 71701). Photo KPL-N-2712 shows the upper fragment of a female painted cartonnage mummy cover, Akhmim, Graeco-Roman period (1 c. BC – 1 c. AD). It comes from the collection of the KAISM, and its subsequent history coincides with the artifacts in the two previous photos, with the difference that in 1956 it was transferred from the Kyiv Historical Museum to the Kyiv Museum of Western and Eastern Art, now the Bohdan and Varvara Khanenko National Museum of Arts, inv. No. 355 ATK MH. The preservation of the object in the photo shows it in a better state of preservation than it has nowadays. The next two photos probably depict Egyptian antiquities from the Lavra Museum of Cults and Life of the All-Ukrainian Museum Town (LMCL AUMT) of the 1920s–1930s and, accordingly, may belong to the former collection of the Church-Archaeological Museum at the Kyiv Theological Academy (CAM KTA). In the photo, inv. No. KPL-F-9137 shows an open showcase with 27 small objects (23 of them are bronze statuettes of gods and animals). Photo KPL-N-2513 shows the other 20 statuettes (some of them are non-Egyptian in origin). On the bases of a number of artifacts, are the tags with numbers that do not coincide with the inv. numbers of the CAM KTA, and therefore can go to LMCL AUMT. Perhaps these photos were taken in the context of the transfer of Egyptian artifacts from the LMCL to the CHM in 1936. However, only a part of the figurines in the photos can be claimed to have entered the collection of the CHM, based on the inv. books of this museum from 1938. Unfortunately, the current location of these statuettes is unknown. They were probably lost during World War II. Therefore, the photos are an invaluable source for further research.

Keywords: ancient Egyptian antiquities; attribution; museum history; National Preserve “Kyiv-Pechersk Lavra”; photographs

© 2024 M. Tarasenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

М. О. Тарасенко

НЕВІДОМІ СВІТЛИНИ ДАВНЬОГИПЕТСЬКИХ СТАРОЖИТНОСТЕЙ З ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА “КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА”

У центрі уваги цієї статті – світлини з фотоархіву фондів Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”, на яких зображено давньоєгипетські старожитності, що вперше вводяться в науковий обіг. Головну увагу ми зосередимо на атрибуції зображених на світлинах об’єктів та на їхньому контексті.

1. На першій світлині **КПЛ-Ф-11854** представлено зовнішню частину підніжжя (торцевої частини або п’єдесталу) віка дерев’яного антропоїдного саркофага (**мал. 1**). Фон навколо об’єкта розмитий, але можна побачити, що віко лежить на дерев’яному столі у приміщенні зі світлими стінами; зліва стоїть стілець, а правіше можна побачити двері. На підніжжі в центрі зображено богиню Ісиду з піднятими в жесті скорботи руками¹. Згори та по обидва боки навколо неї розміщені фрагментовані ієрогліфічні написи. Згори вони виписані в трьох рядках, які читаються справа наліво. По боках написи виписані у стовпцях. Напряч читання також справа наліво. З правого боку можна побачити дві колонки тексту і залишки третього (на жаль, видно, що ґрунт відлущено). З лівого боку збереглися лише залишки одного стовпця. Можна побачити, що написи зроблені в колонках та рядках на ґрунті двох кольорів, що чергуються. Всі написи є жертвними формулами.

Мал. 1. Світлина КПЛ-Ф-11854 (© НЗКПЛ)

Рядки над Ісидою:

⁽¹⁾ *hṭp [dī nsw] n Wsir Wnn-nfr ntr ʿz nb ʒbdw* ⁽²⁾ *ʾnprw hntj šh-ntr ʾmst* [...] ⁽³⁾ *ʾwnw dī=f t hnk.t hʒw m ih.w ʒpd.w hʒw m sn[tr]*

“⁽¹⁾ Жертва, [яку дає цар] Осірісу Уннеферу, богу великому, Володарю Аб[ідоса],
⁽²⁾ Анубісу, який передує Шатру Бога, Амсеті [...] ⁽³⁾ Геліополя, аби дав він хліб і пиво, 1000 в худобі та птахах, 1000 в ла[дані]”.

Стовпці перед Ісидою:

⁽¹⁾ *[hṭp dī nsw n] Wsir Wnn-nfr [ntr ʿz]* ⁽²⁾ *nb ʒbdw dī=f t [hmk.t]* ⁽³⁾ *hʒw m ih.w hʒw m ʒpd.w hʒw m sn-*

“⁽¹⁾ [Жертва, яку дає цар] Осірісу Уннеферу, [богу великому,] ⁽²⁾ Володарю Абідоса, аби дав він хліб [і пиво], ⁽³⁾ 1000 в худобі, 1000 птахах, 1000 в ла-”.

Стовпець позаду Ісиду:

⁽¹⁾ *-tr hʒw m [mnht]*

“⁽¹⁾ -дані, 1000 у [тканині]”.

Вдалося встановити, що на світлині зображено підніжжя віка саркофага Одеського археологічного музею НАН України (далі: ОАМ) інв. № 71700 (мал. 2–4), який було представлено в постійній експозиції музею. Цей саркофаг належав жінці на ім'я Хонсуїрдіс (*Hnsw-ir-di-s*)² [Тураев 1899, 205–206; Доконт 1965, 209; Берлев, Ходжаш 1991, 48 (45); Berlev, Hodjash 1998, 25–30 (35); *pl. 54* (II, 35); Koch 2012, 243 (55); Романова, Станиціна 2021, 131–132]. За формою та стилістикою оформлення датується він XXV–XXVI династією³. На саркофазі збереглися дані щодо рідні власниці саркофага та її титули. Отже, Хонсуїрдіс мала титул *ḥsjt (n) ḥnw n Imn* “музикантка (у) святилищі Амона” [Al-Ayedi 2022, 710–712]⁴. Тож цей саркофаг походить з некрополя Фів⁵. Батько власниці саркофага мав ім'я Несптах (*Ns-Pth*) і титул *imj-rz mšz* – “начальник війська” [Al-Ayedi 2022, 66–71], а її матір (*mw.t-s*) (?)⁶ звали Амуїрдіс (*Imn-ir-di-s*), і вона мала титул *nb.t pr špst* “панянка” [Berlev, Hodjash 1998, 25; Jansen-Winkel 2009, 542 (355); Koch 2012, 243; Al-Ayedi 2022, 357–358]. Зазначимо, що наведені вище написи на підніжжі віка збігаються з текстовим оформленням усього декору цього саркофага, адже всі інскрипції на ньому – це саме жертвні формули [Berlev, Hodjash 1998, 25–30 (35)]. Саркофаг Хонсуїрдіс дійшов з її мумією, до того ж виявилось, що її тіло було обезголовлено, втім, питання, що було причиною цього – певний ритуал, страта або її загибель під час якогось воєнного конфлікту, – залишається відкритим [Berlev, Hodjash 1998, 25; Graefe 2000, 343; Tarasenko 2021, 147].

Мал. 2. Саркофаг Хонсуїрдіс (підніжжя віка) (ОАМ № 71700)
(фото автора; © ОАМ НАНУ)

Мал. 3. Саркофаг Хонсуїрдіс (віко) (ОАМ № 71700)
(фото автора; © ОАМ НАНУ)

Мал. 4. Саркофаг Хонсуїрдіс (ОАМ № 71700) (фото автора; © ОАМ НАНУ)

Цей артефакт має доволі насичену музейну історію. Він походить з колекції Археологічного музею при Університеті Св. Володимира, де мав інв. № 1207. Згідно з “Книгой для записи вещей Музея древностей и искусств Имп. Университета Св. Владимира”, цей саркофаг із жіночою мумією всередині, а також із мумією крокодила (інв. № 1208, нині в НЗКПЛ за інв. КПЛ-Арх-826) був подарований університету в 1860 р. його випускником Йосипом Шкуратівським, медиком за освітою. Він був учасником двох перших експедицій до Єгипту, організованих польським аристократом і колекціонером Олександром Браницьким у 1858 та 1863–1864 рр. [Gałczyńska 2015, 276–278]. Очевидно, предмети, подаровані Київському університету, були привезені Шкуратівським з першої експедиції Браницького і, відповідно, саркофаг Хонсуїрдіс є одним з саркофагів, що були придбані під час цієї подорожі.

У 1899 р. з’явився перший науковий опис цього саркофага та переклад його написів, який було зроблено російським єгиптологом Борисом Тураєвим [Тураев 1899, 205–206]. Зазначимо, що опис підніжжя та переклад написів на ньому вчений не навів у своїй публікації. З початком Першої світової війни колекція університетського археологічного музею була знята з експонування та законсервована. Після революції і встановлення радянської влади в 1929 р. саркофаг було передано на баланс Державного культурно-історичного заповідника “Всеукраїнський музейний городок” (ВМГ), хоча у нас, на жаль, немає точних відомостей, коли саме артефакт було перевезено на зберігання в лавру. Надалі, у 1936 р., його було передано в Центральний історичний музей ім. Т. Г. Шевченка (далі: ЦІМ), де він дістав інв. № ас-13457 (“Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7”, фонди Національного музею історії України (НМІУ)). Між 1938–1939 рр. пам’ятник було реставровано та передано в експозицію “Виставки пам’яток Стародавнього Єгипту” ЦІМ, де він зберігався з 1940-го до 1941 р. Ця виставка була розташована в лаврському корпусі № 8.

З початком Другої світової війни та нападом Німеччини на СРСР археологічна колекція ЦІМ була терміново законсервована, але евакуювати єгипетські старожитності не встигли. До жовтня 1943 р. вони перебували у фондосховищі створеного німцями Крайового музею до- і ранньої історії (*Landesmuseum für Vor- und Frühgeschichte*), який розташовувався у приміщенні колишнього Музею Леніна за адресою вул. Володимирська, 57 (нині це Будинок учителя). У жовтні 1943 р. частина археологічної колекції, і зокрема давньоєгипетські речі, була вивезена (“евакуйована”) до

Німеччини, де потрапила до замку Хьохштедт (*Höchstädt*) у Баварії. Повернулися ці старожитності до України лише в 1948 р. Частина з повернутих єгипетських старожитностей була передана до фондів Києво-Печерського заповідника, а частина, зокрема саркофаг Хонсуїрдіс, потрапила до Київського державного історичного музею (нині Національний музей історії України). Зрештою, до Одеського археологічного музею, а точніше, тоді Одеського державного історико-археологічного музею саркофаг Хонсуїрдіс було передано в 1959 р. згідно з розпорядженням Міністерства культури УРСР № 200-р від 10 серпня 1959 р.⁷

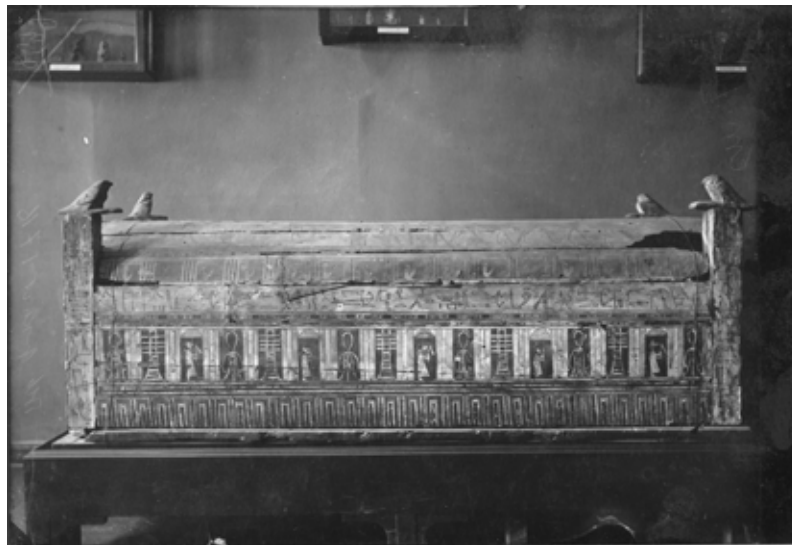
Мал. 5. Світлина з фотонегатива НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 100
(за: [Романова, Станиціна 2021, 191 (50)])

На наш погляд, розглянуту світліну КПЛ-Ф-11854 із підніжжям саркофага Хонсуїрдіс було зроблено між 1938–1939 р., коли відбувалися реставрація цього пам’ятника та його підготовка до виставки єгипетських старожитностей ЦІМ, яку було відкрито в 1940 р. До того ж стан об’єкта на фото вказує, що відображено саме початковий етап реставрації. У Науковому архіві Інституту археології НАН України (далі: НА ІА НАНУ) зберігається комплекс негативів світлин, які фіксують процес реставрації давньоєгипетських артефактів у вказаний період (ф. 57, оп. 1, од. зб. 1–140) [Романова, Станиціна 2021; Себта, Тарасенко, Сорокіна 2023]. Серед їхнього числа є й зображення відповідного ракурсу саркофага Хонсуїрдіс (НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 100) (**мал. 5**). Не можна із впевненістю визначити, що обидві світлини були зроблені в тому самому приміщенні, хоча і виключити цього не можна. На жаль, на фотографії КПЛ-Ф-11854 не можна побачити підлогу, що могло б допомогти з’ясувати, у якому саме лаврському корпусі вона була зроблена. Можна помітити, що стан пам’ятника на світліні НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 100 гірший, аніж на світліні КПЛ-Ф-11854: частини відлущеного ґрунту з написами і розписом у лівій, правій та нижній частинах підніжжя тут уже втрачені. Відповідно, фотографія КПЛ-Ф-11854 виявляється єдиним джерелом, що дає уявлення про текстово-образотворче оформлення цього сегмента декору саркофага Хонсуїрдіс до реставрації 1938–1939 рр.

2. На другій світліні **КПЛ-Ф-11879** показано дерев’яний прямокутний саркофаг типу *krsw* (**мал. 6**)⁸. Таку назву ці саркофаги дістали через форму, що відтворює детермінатив та ідеограму єгипетського слова *krsw* – “саркофаг” (𓆎, GSL Q6) [Gardiner 1957, 500]. Характерною рисою цих саркофагів є наявність чотирьох прямокутних стовпів, на яких встановлювалися фігури соколів (кібчиків). Функціонально саркофаги типу *krsw* є зовнішніми саркофагами. У їхню середину встановлювали

внутрішній антропоморфний саркофаг або картонаж із мумією небіжчика (див.: [Moret 1913, pl. I-XXXIX; Taylor 1989, 53–54; fig. 42; Schmidt 2022, 166–165] тощо).

Щодо фону саркофага на світлині, то можна побачити, що його встановлено на прямокутній музейній підставці біля стіни у приміщенні з темними стінами. З огляду на помітні на світлині нижні частини трьох вітрин із дрібними старожитностями можна стверджувати, що фото було зроблено безпосередньо в музейній експозиції. Гадаємо, що це може бути згадана раніше експозиція ЦІМ, яка діяла між 1940–1941 рр. в лаврському корпусі № 8, хоча, з іншого боку, цьому може суперечити те, що стіни залів, де було розміщено виставку єгипетських старожитностей ЦІМ, були світлого кольору (див.: [Центральний... 1941, 53]). Отже, постає питання щодо можливості експонування цього саркофага в ЛМКП ВМГ, але ця гіпотеза поки що не має фактологічних доказів.

Мал. 6. Світлина КПЛ-Ф-11879 (© НЗКПЛ)

На світлині показаний боковий вигляд саркофага. Пам'ятник декоровано поліхромним розписом у т. зв. архітектурному стилі. На стовпцях можна побачити дерев'яні фігурки соколів (кібчиків), які повернуті обличчям до центру саркофага. Центральний фриз декорації бокової стінки саркофага становлять зображення стовпів-*dd* (GSL R11) та амулетів-*tît* (т. зв. “вузол Ісиди”) (GSL V39) і п'яти божеств (Анубіса, Ісиди та трьох синів Хора), що стоять обличчям праворуч. Боги тримають у руках скіпетри-*wꜣs* (GSL S40) або мітелки-*nhḥw* (GSL S45). Вище над ними в рядку розміщено горизонтальний ієрогліфічний напис, який читається справа наліво. Напис містить важливу генеалогічну інформацію:

dd-mdw n Wsîr Nsj-pꜣ-nṯr mꜣꜥ-ḥrw sꜣ Ḥr-m-ꜣḥ-bjt mꜣꜥ-ḥrw ms n nb.t pr Tꜣ-dj(t)-Ḥr-pꜣ-Ḥrdw mꜣꜥ-ḥrw ꜥꜥ-k ḥstw pr-k n mrj (nṯr) ḥnm=k šms.w nṯr.w ꜥꜥ-k [...]

“Промовляння слів для Осіріса Несіпанечера (*Nsj-pꜣ-nṯr*)⁹ правою голосною, сина Хоремахбіта (*Ḥr-m-ꜣḥ-bjt*)¹⁰ правою голосною, народженого Володаркою дому Тадіхорпахереду (*Tꜣ-dj(t)-Ḥr-pꜣ-Ḥrdw*)¹¹ правою голосною. (Нехай) увійдеш ти як прославлений (та) вийдеш як улюбленець (бога), (нехай) приєднаєшся ти до послідовників богів, увійдеш до [...]”.

Також на світлині можна прочитати написи на двох вертикальних стовпах.

Напис на стовпі справа:

dd-mdw n Imstꜥ sꜣ n Wsîr iri sꜣ n Wsîr Nsj-pꜣ-nṯr

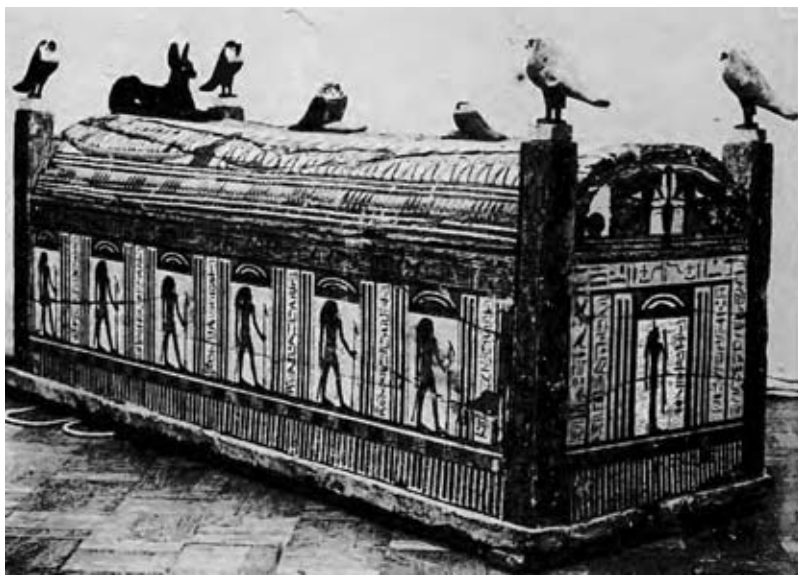
«Промовляння слів Амсеті, сином Осіріса: “Зроби захист Осіріса Несіпанечера”».

Напис на стовпі зліва:

dd-mdw n Wsîr Ḥp-mn (?) mꜣꜥ-ḥrw iri sꜣ n Wsîr Nsj-pꜣ-nṯr

«Промовляння слів Осірісом Хепмену (?) правою голосом: “Зроби захист Осіріса Несіпанечера”».

Саркофаги типу *krsw* входять у вжиток, починаючи з XXV династії (мал. 7). За типологічними, стилістичними та палеографічними ознаками саркофаг на світлині можна зарахувати саме до цього часу. Місцем його походження, найімовірніше, є місто Ахмім, тобто Панополь, столиця IX верхньоєгипетського ному (єг. *Ḥrw / Ḥntj-Mnw*). Вдалося встановити сучасну локалізацію цього саркофага. Він перебуває на фондовому зберіганні в ОАМ та має інв. № 71701 [Berlev, Hodjash 1998, 32 (41); Тарасенко 2019а, 72, прим. 7; Тарасенко 2019б, 61–62, 213, іл. 96; Буравчук, Тарасенко 2020, 24; 181, іл. 2; Романова, Станиціна 2021, 122–126]. На жаль, нинішній стан збереження саркофага не відповідає стану на світлині – у нього від’єднано одну з бокових стінок та бракує фігурок соколів на стовпах. Відповідно, він не може бути розміщений в експозиції та потребує попередньої реставрації.

Мал. 7. Саркофаг типу *krsw* Джедхутефанха, Дейр ель-Бахрі, XXV династія, Oxford, Ashmolean Museum, inv. No. 1895.153 (за: [Taylor 1989, 54, fig. 42])

Музейна історія цього артефакту має низку відмінностей від саркофага на попередній світлині. Цей пам’ятник походить із колишнього зібрання Київського музею старожитностей і мистецтв (далі: КМСМ), який з 1905 р. дістав нову назву – Київський художньо-промисловий та науковий музей (далі: КХПНМ) і розташувався у спеціально побудованому для нього приміщенні, де нині розташований Національний художній музей України (вул. М. Грушевського, 6) [Буравчук, Тарасенко 2020, 23–25]. Саркофаг Несіпанечера був придбаний Богданом Івановичем Ханенком у 1903 р. в Каїрському музеї старожитностей. Згідно з описом Б. Ханенка, його власником був “Нес в Гутер сын Гирт-Кхета, рожденный от госпожи Па-Дю-Хир-Па-Кхот” [Древности... 1903, 9; Киевский... 1906, 57 (2); Киевский... 1911, 55 (2); Киевский... 1913, 55 (2)]. У 1905 р. цей же саркофаг згадує у своїй статті німецький єгиптолог В. Шпігельберг [Spiegelberg 1905, 85]. Він наводить імена власника цього саркофага та його батьків і зазначає, що їх йому повідомив його колега Г. Штайндорф, який переписав їх із саркофага, що бачив узимку 1903 р. в Залі продажів Каїрського музею, тобто напередодні того, як його придбав Ханенко. Саркофаг перебував в експозиції Київського художньо-промислового та наукового музею з 1903-го до 1915 р., коли його, разом з іншими єгипетськими старожитностями (а їх у зібранні музею було понад 130), було законсервовано та направлено до сховища. Евакуйовані вони не були (див.: [Буравчук, Тарасенко 2020, 26]).

У пореволюційний час колекція КХПНМ була націоналізована, а сам музей кілька разів змінював свою назву. У січні 1918 р., за часів Української Народної Республіки, його було перейменовано в Національний музей України. З 1919-го до 1924 р. вже радянське керівництво дало йому назву – Перший державний музей, а з 1924 р. – Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка (далі: ВУІМ). Утім, зазначимо, що єгипетські старожитності в експозиції цього періоду не були представлені, зокрема в путівнику по музею від 1928 р. вони не згадуються [Козловська 1928]. Найімовірніше, вони й далі перебували у сховищі. У 1935 р. ВІМ реорганізується в ЦІМ. В інвентарній книзі цього музею від 1938 р. саркофаг Несіпанечера дістає інв. № ас-13456 (“Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7”, фонди НМІУ). Його подальша музейна історія збігається з долею саркофага Хонсуїрдіс (ОАМ № 71700). Як і останній, цей пам’ятник було передано до ОАМ у 1959 р. (див. докладніше: [Тарасенко 2019b, 61–62; Себта, Тарасенко, Сорочіна 2023, 64–65]).

Цікаво, що на розглянутій світлині КПЛ-Ф-11879 можна побачити написи, які були прописані на негативах (на фото вони перевернуті) з двома номерами: ‘1716’ та ‘8699’, значення яких наразі невідоме. Ці цифрові позначення не співвідносяться зі згаданим архівом негативів, пов’язаних з реставраційними роботами 1938–1939 рр. (НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 1–140), серед яких є чимало зображень розглянутого саркофага [Романова, Станиціна 2021, 122–126]. Зокрема, відповідний ракурс саркофага є на негативі НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 15, але тут ми не бачимо фігурок соколів на стовпцях (мал. 8). Ці фігурки зображені окремо на негативі НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 12 [Романова, Станиціна 2021, 170].

Мал. 8. Світлина з фотонегатива НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 15 (за: [Романова, Станиціна 2021, 166 (5)])

Отже, цінність розглянутої світлини КПЛ-Ф-11879 полягає в тому, що вона є єдиним зображенням саркофага Несіпанечера (ОАМ № 71701) у цілісному стані¹², тобто є цінним візуальним джерелом для його майбутньої реставрації та підготовки для експонування.

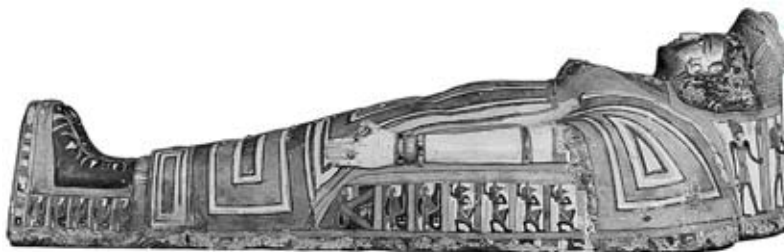
3. На третій світлині **КПЛ-Н-2712** зображено жіночу розписну картонажну “маску”, яка, судячи зі стилю оформлення, може бути датована Греко-римським періодом (мал. 9). Ліва нижня частина світлини зруйнована, але на зображення “маски” це не вплинуло. На негативі було зроблено цифрові позначки: ‘13436’ у верхньому правому куті та ‘601’ у нижньому правому куті, обидві в “дзеркальному” вигляді.

Мал. 9. Світлина КПЛ-Н-2712 (© НЗКПЛ)

“Маска” на світлині фрагментована, проте стан збереженості її декору загалом добрий. У нижній частині можна побачити частину зображення Анубіса (бог із головою шакала). Нижче погруддя маски є бирка з номером ‘3’. Щодо фону, то маска лежить горизонтально на тлі паперу чи тканини, а у правому верхньому куті зображено частину якоїсь коробки чи ящика, що може вказувати, що зафіксовано процес її розконсервації після транспортування чи зберігання.

Насправді представлений на світлині об’єкт не є поховальною маскою¹³, адже це верхня частина картонажного мумійного чохла. За стилістичними ознаками цей фрагмент має бути зарахований до групи мумійних чохлів / саркофагів, які виготовлялися в майстернях Ахміма (Панополя) в період I ст. до н. е. – I ст. н. е. [Riggs 2005, 61–67] (мал. 10, 11).

Мал. 10. Картонажний мумійний чохол Татріпхіс, доньки Інара та Термутіс, Ахмім, Греко-римський період, Berlin, ÄM 13462 (за: [Riggs 2005, 63, fig. 22])

Мал. 11. Картонажний мумійний чохол Тамінгіс, Ахмім, Греко-римський період, London BM EA 29586 (за: [Riggs 2005, 71, fig. 25])

Об'єкт на світлині має бути ідентифікований як фрагмент кортонажного чохла (“маски”) з Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (далі: НММБВХ), інв. № 355 АТК МХ [Berlev, Hodjash 1991, 50 (73); Berlev, Hodjash 1998, 37 (III.7); pl. 72; Романова, Станиціна 2021, 138–139] (мал. 12). Маска нині має такі параметри: висота – 27 см, ширина – 24 см. Як і саркофаг Несіпане-чера на світлині КПЛ-Ф-11854, ця “маска” походить з колишньої колекції КМСМ / КХПНМ. Як уже зазначалося дослідниками, у покажчиках до цієї колекції є два об'єкти, які за описом можуть бути співвіднесені з маскою на світлині (НММБВХ № 355 АТК МХ): № 6 та 7 [Романова, Станиціна 2021, 138].

“6. Картонаж расписной, покрывающий мумию, он представляет голову молодой женщины.

7. Картонаж расписной с позолотой, он представляет голову молодой женщины (Эпоха Птолемеев)” [Древности... 1903, 9 (6–7); Киевский... 1906, 57 (6–7); Киевский... 1911, 55 (6–7); Киевский... 1913, 55 (6–7)].

Мал. 12. Картонажна маска НММБВХ № 355 АТК МХ
(за: [Berlev, Hodjash 1998, pl. 72 (III.7)])

Надалі, вже в радянський період, 29 серпня 1924 р. обидві ці маски були передані з ВУІМ (правонаступник КХПНМ) до лаврського Музею культур і побуту ВМГ (далі: ЛМКП), де вони дістали інв. № 26143 і 26144¹⁴ [Романова, Станиціна 2021, 138]. На жаль, ми не маємо інформації, чи були представлені ці маски в експозиції. У 1936 р. єгипетські старожитності колишнього ЛМКП ВМГ були передані до ЦІМ. В інвентарній книзі цього музею (“Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7”, фонди НМІУ) ми знаходимо маску, яка за описом повністю відповідає масці на світлині КПЛ-Н-2712. Вона дістала інв. № ас-13396: “Головна частина чохла від жіночого поховання. З соломи з пастою, ярко окрашена, на краях помітні генії захисники з головою шакала (Анубіс) та кобчика (Гор)”. Друга маска дістала інв. № ас-13452. Дійшов її докладний опис: “Маска єгипетська з полотна. Очі та брови обведені синьо-сірою фарбою, зіниці чорного, білки світло-брунатного. На лобі покривала опуклий диск золочений, а вище нього намальований скарабей вниз головою синього кольору. Нижче обличчя на покривалі з обох боків намальовано в верхньому ряді по 6 змій з диском на голові, нижче рядками з кожної сторони по три по краях яких шакали в лежачому вигляді. В задній частині маски, посередині намальований Озіріс. Довжина 49 см; ширина 28 см” (“Інвентарна

книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор'я, № 7", фонди НМІУ). На жаль, доля цієї маски з колишньої колекції КМСМ / КХПНМ у повоєнний період невідома, але наведений опис може допомогти в її пошуках та ідентифікації.

Отже, маску на розглянутій світлині КПЛ-Н-2712 слід ототожнити з маскою № 6 з КМСМ / КХПНМ, і нині це маска НММБВХ № 355 АТК МХ. Тієї ж думки дотримуються О. Д. Берлев та С. І. Ходжаш [Берлев, Ходжаш 1991, 50 (73); Berlev, Hodjash 1998, 37 (III.7)]. Подальша музейна історія вказаного артефакту збігається з долею саркофагів Хонсуїрдіс (ОАМ № 71700) зі світлини КПЛ-Ф-11854 та Несіпанечера (ОАМ № 71701) зі світлини КПЛ-Ф-11879, з тією відмінністю, що за актом від 12/VI-1956 її було передано з Київського історичного музею до Київського музею західного та східного мистецтва (нині НММБВХ). Маска була представлена в експозиції музею, а в 1991 р., разом із саркофагом Хонсуїрдіс (ОАМ № 71700), вона була представлена на виставці "Давньоєгипетські пам'ятники в музеях СРСР" в Москві [Берлев, Ходжаш 1991, 50 (73)].

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що, найімовірніше, на світлині КПЛ-Н-2712 зафіксовано момент фотофіксації передачі маски з ВМГ до ЦІМ. Можливо, бирка з номером '3' була її експозиційним номером у вітрині ЛМКБ. На негативах, що відображають реставраційні роботи з єгипетськими старожитностями 1938–1939 рр., дійшло шість зображень цієї ж маски в різних ракурсах. Той ракурс, який має маска на розглянутій світлині, представлено на негативі НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 79 [Романова, Станиціна 2021, 209] (мал. 13). Слід зазначити, що сукупність цих фотографій показують маску в набагато кращому стані збереженості, ніж цей артефакт має нині (мал. 10), що є цінним джерелом для реконструкції його первинного вигляду.

Мал. 13. Світлина з фотонегатива НА ІА НАНУ, ф. 57, оп. 1, од. зб. 79
(за: [Романова, Станиціна 2021, 209 (86)])

4. Якщо дві вищеописані світлини зображують предмети з ЦІМ другої половини 1930-х рр., то наступна світлина, **КПЛ-Ф-9137**, судячи з усього, є чи не єдиною відомою фотографією єгипетської експозиції ЛМКП ВМГ 1920–30-х рр. (мал. 14).

На світлині показано дерев'яну експозиційну вітрину із 27 дрібними об'єктами (див. **Додаток 1**). На фото ми бачимо, що вітрина має напівкруглу форму, вона відкрита (зліва зафіксовано ступки її дерев'яних дверцят з вітринним склом), а по краях справа та внизу проглядаються рештки якогось ізоляційного матеріалу (тканини та/або вати?). У верхній частині лівої стінки вітрини бачимо частину паперової таблички з написом російською мовою, читання якого дещо сумнівне ("...еряющая... ???") (мал. 15).

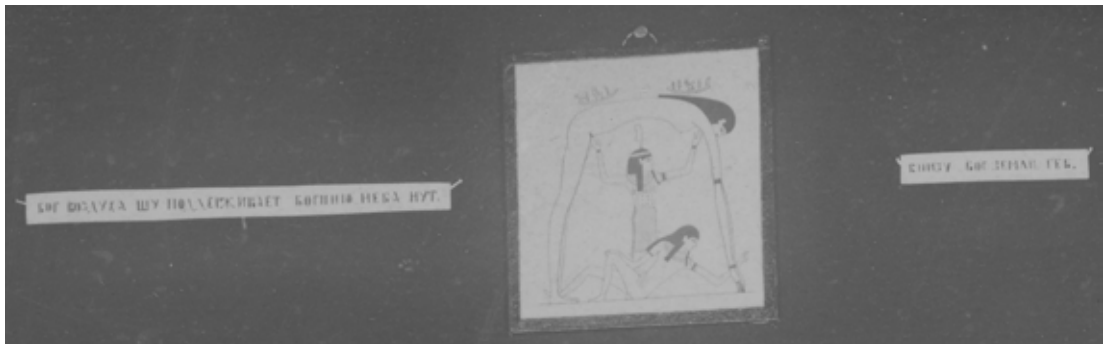

Мал. 14. Світлина КПЛ-Ф-9137
(© НЗКПЛ)

Мал. 15. Фрагмент паперової таблички
з написом на світлинці КПЛ-Ф-9137 (деталь)

Вище артефактів у центрі вітрини підвішена рамка із промальовуванням давньоєгипетської міфологічної сцени “відокремлення неба від землі”¹⁵; праворуч від неї підпис російською мовою¹⁶ на паперовій стрічці: “Бог неба Шу підтримує богиню Нут” (“Бог неба Шу поддерживает богиню Нут”), ліворуч: “Внизу бог землі Геб” (“Внизу бог земли Геб”) (мал. 16). Той факт, що написи подані російською мовою, вказує, що перед нами саме вітрина ЛМКП ВМГ, адже підписи до експонатів на вітринах ЦІМ (1940–1941 рр.) були подані вже лише українською¹⁷.

Мал. 16. Промальовування сцени “відокремлення неба від землі”
на світлинці КПЛ-Ф-9137 (деталь)

З числа давньоєгипетських старожитностей на світлинці зафіксовано один фрагмент саркофага або картонажу (?) (№ 1)¹⁸, фрагмент рельєфу (?) (№ 2), одна стела (№ 3), фрагмент тканини або папірусу (?) в рамці (№ 23), а також двадцять три предмети дрібної пластики (статуетки різних богів та священних тварин). Три артефакти через засвітлення на знімку не ідентифікуються (фрагменти рельєфу (?), стели та тканини чи папірусу (?)) (№ 2, 3, 23). На підставках до низки артефактів (№ 4, 6, 12, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 25, 27) можна побачити номери, які, втім, не співвідносяться з відомими нам інв. номерами дореволюційних зібрань Києва. Найімовірніше, більшість зі статуеток на світлинці походять з колишнього зібрання Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії (далі: ЦАМ КДА), тобто з найбільшої колекції давньоєгипетських старожитностей дореволюційного Києва.

Цей музей було засновано в 1872 р. За даними Б. О. Тураєва, його колекція мала 201 єгипетський артефакт, із мумією, зразками дрібної пластики, ушебті, амулетами, тканинами тощо [Тураєв 1899, 191–198]. Натомість, згідно з описом директора цієї музейної установи Миколи Івановича Петрова (1840–1921), станом на 1897 р. у музеї було понад 240 єгипетських предметів [Петров 1897, 3–6, 271]. Як і у випадку зі згаданими раніше київськими музеями, з початком Першої світової війни єгипетська колекція ЦАМ КДА була законсервована і перебувала у сховищі аж до 1920-х років. У 1923 р. вона потрапила до відділу історії релігій (інша назва – відділ культів) ЛМКП і знайшла своє місце в експозиції. Надалі, у 1936 р., ці артефакти (принаймні, як ми побачимо нижче, їхня частина) були долучені до зібрання ЦІМ¹⁹, який у такий спосіб об'єднав єгипетські старожитності зі всіх трьох колишніх зібрань²⁰.

Об'єкти, представлені на світлині, переважно мають гарний стан збереження. Зроблені вони здебільшого з бронзи, деякі – можливо, з глазурі (фаянсу) або виготовлені з каменю. Щодо датування, то статуетки можуть бути датовані часом від Пізнього періоду до Греко-римського²¹, коли починається масове виготовлення малої пластики з бронзи та інших матеріалів²². Серед них трапляються рідкісні експонати. Це, зокрема, статуетки Маахеса, Онуріса²³ та Сатіс (№ 14, 17, 22). Наприклад, у каталозі О. Д. Берлева та С. І. Ходжаш немає жодних прикладів статуеток цих божеств [Berlev, Hodjash 1998, 55–80]. Не менш цікавою є вотивна статуетка царя (?), що розташована в центрі вітрини (№ 16). Вона являє собою чоловічу фігуру, що сидить на колінах, у руках тримає підставку, на якій розмістилися два крокодили. Така статуетка могла слугувати підношенням у храм Хора та Себека в Ком-Омбо, де було одне з найбільших місць культу бога-крокодила. Відомо не так багато прикладів таких скульптур. Одна з них є в Луксорському музеї (Luxor J 135)²⁴: вона являє собою урядовця Маї, що робить підношення Себеку (кінець XVIII – початок XIX династії, із храму Себека в Дахамші).

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що з 27 об'єктів на світлині вдалося атрибуувати 25 (не вдалося атрибуувати № 2 і 23). З цих 25-ти три можуть бути отожднені з об'єктами із зібрання ЦАМ КДА, але вони не фіксуються в описах колекцій ЛМКП ВМГ та ЦІМ (№ 10, 12 (?), 25), ще чотири фіксуються в колекціях ЦАМ КДА, ЛМКП та ЦІМ (№ 7 (?), 8, 9, 20). Два об'єкти ідентифікуються за описом ЦІМ як такі, що надійшли з ВМГ в 1936 р. (№ 18, 19), хоча в акті передачі вони не ідентифіковані²⁵. Відповідно, 14 артефактів на світлині не вдалося ідентифікувати. З цього можна зробити два висновки. Перший: цілком імовірно, що єгипетська колекція ЦАМ КДА, яка потім потрапила в зібрання ЛМКП ВМГ, була більшою, ніж вважалося, адже останні її описи було зроблено в 1897 та 1899 рр. [Петров 1897; Тураєв 1899], і як вона поповнювалася до Першої світової війни – невідомо. Другий висновок: очевидно, не всі єгипетські старожитності в 1936 р. було передано з ВМГ до ЦІМ, на що вказує той формальний факт, що в зібранні ЦІМ станом на 1938 р. було загалом 232 предмети, тоді як лише в колекції ЦАМ КДА на кінець XIX ст. було понад 240 артефактів²⁶. Доля єгипетських об'єктів, що не потрапили до ЦІМ напередодні Другої світової війни, наразі невідома. Можна лише припустити, що вони були втрачені в часи війни. На відміну від таких великих об'єктів, як саркофаги, дрібна пластика ЦІМ також здебільшого була загублена в часи Другої світової війни і після вивезення до Німеччини в 1943 р. не повернулася до України в 1948 р. У нинішніх фондах НМІУ є лише невелика кількість єгипетських предметів дрібної пластики з колишньої колекції ЦІМ, але жоден з них не ідентифікується на розглянутій світлині²⁷. На жаль, сучасне місцеперебування зображених на світлині артефактів невідоме, а отже, фотографія КПЛ-Ф-9137 є безцінним джерелом для подальших пошукових робіт.

4. На останній, четвертій у цьому огляді світлині **КПЛ-Н-2513** також зображені предмети малої пластики (**мал. 17**). Усього нараховується 20 статуеток. Вони розставлені в три яруси на якійсь дерев'яній підставці, що застелена білою тканиною в приміщенні, яке складно ідентифікувати. Шість фігурок стоять у верхньому ярусі, шість – у середньому, і вісім – у нижньому (див. **Додаток 2**). Слід зазначити, що жодна з цих статуеток не збігається зі статуетками на фото КПЛ-Ф-9137 (**мал. 14**). Найбільше на світлині КПЛ-Н-2513 статуеток Осіріса – їх шість. Також три статуетки зображують Ісіду з Хором-дитям. Однак частина статуеток навряд чи має єгипетське походження або ж належить до еллінських культів. На дванадцяти статуетках на підставках збереглися бирки з номерами. Також, як і на інших розглянутих світлинах, у верхньому лівому куті світлини можна побачити номер негатива: '17204 908 SL (?)'. Як і у випадку з попередньою світлиною, є підстави вважати, що на фото показані артефакти із зібрання ЛМКП ВМГ, які раніше були частиною колекції ЦАМ КДА. Ймовірно, світлину КПЛ-Н-2513 було зроблено перед передачею артефактів до ЦІМ у 1936 р. На користь цього вказує і сам фон, і те, що, як і у випадку з попередньою світлиною, номери на підставках не збігаються з інв. номерами ЦАМ КДА, тож можуть бути вітринними номерами ЛМКП. Отже, у результаті проведеної ідентифікації (**Додаток 2**) було з'ясовано, що п'ять статуеток (№ 1, 3, 10 (?), 15, 18) можуть походити з ЦАМ КДА за описами Петрова [Петров 1897] і Тураєва [Тураев 1899], але знайти їм відповідності в інв. книзі ЦІМ від 1938 р. не вдалося. Як і у випадку зі світлиною КПЛ-Ф-9137, на підставках 12 статуеток є наліпки з, очевидно, експозиційними номерами (№ 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 16, 18). Дев'ять статуеток мають відповідності як в описах ЦАМ КДА, так і ЦІМ (№ 2, 4, 6, 7, 8, 9, 13, 16, 17). Провенанс шести статуеток не вдалося встановити (№ 5, 11, 12, 14, 19, 20), утім, з їхнього числа лише дві мають однозначне єгипетське походження (№ 14, 19). Інші чотири вочевидь не належать до єгипетського культурного ареалу, а отже, виходять за межі моєї компетенції.

Мал. 17. Світлина КПЛ-Н-2513 (© НЗКПЛ)

Як і у випадку з предметами на попередній світліні КПЛ-Ф-9137, жодна зі статуеток на світліні КПЛ-Н-2513 не знайдена серед єгипетської пластики в сучасному зібранні НМІУ, а отже, вони мають бути визнані як зниклі, найімовірніше, у часи Другої світової війни. Однак важливим для подальших студій є і той факт, що лише дев'ять статуеток на цій світліні, ймовірно, потрапили до зібрання ЦІМ, тоді як локація інших артефактів у передвоєнний час залишається невідомою.

Висновки та дискусія. Отже, введено в науковий обіг та проведено атрибуцію давньоєгипетських артефактів на п'яти світлинах із фотоархіву НЗКПЛ.

1. На світліні інв. № КПЛ-Ф-11854 представлено зовнішню частину підніжжя дерев'яного антропоїдного саркофага співачки Амона Хонсуїрдіс (XXV династія, Фіви). Нині цей саркофаг перебуває в експозиції Одеського археологічного музею НАН України (ОАМ) (інв. № 71700). Він походить з колишньої колекції Археологічного музею при Університеті Св. Володимира (інв. № 1207). У 1936 р. саркофаг було передано в Центральний історичний музей ім. Т. Г. Шевченка (ЦІМ). Протягом 1938–1939 рр. із саркофагом були проведені певні реставраційні роботи, і в 1940–1941 рр. він був представлений в експозиції виставки єгипетських старожитностей ЦІМ. Надалі, у 1943 р., у числі інших єгипетських старожитностей його було вивезено до Німеччини і повернуто до України внаслідок реституції в 1948 р. У 1958 р. саркофаг було передано до ОАМ. Імовірно, фотографію КПЛ-Ф-11854 було зроблено до реставрації 1938–1939 рр., адже його стан видається дещо кращим, ніж після вказаних реставраційних та консерваційних робіт, і дає змогу побачити фрагменти тексту на розписі, які нині втрачені.

2. На світліні № КПЛ-Ф-11879 показано дерев'яний прямокутний саркофаг типу *krsw*, який належав Нісупанечеру (XXVI династія, Ахмім). На відміну від попереднього саркофага, цей артефакт походить із зібрання Київського художньо-промислового та наукового музею (КХПНМ), єгипетську колекцію якого було придбано Б. І. Ханенком у 1903 р. в Єгипетському музеї старожитностей у Каїрі. Згодом саркофаг потрапив до ЦІМ, який був прямим правонаступником цієї установи. Подальша музейна історія цього артефакту збігається з долею саркофага на попередній світліні, і з 1959 р. цей пам'ятник перебуває в зібранні ОАМ (інв. № 71701). Важливість світліни КПЛ-Ф-11879 полягає в тому, що пам'ятник на ній безпосередньо показаний у музейній експозиції ЦІМ (?) (або ЛМКП (?)) у цілісному вигляді. Нині одну з фігурок соколів, що розміщені на стовпцях, втрачено, а сам саркофаг зберігається у фондах ОАМ у частково розібраному вигляді.

3. На світліні КПЛ-Н-2712 зображено жіночу розписну картонажну маску (Греко-римський період). Ця маска походить з колекції КХПНМ, і її подальша історія збігається з долею артефактів на двох попередніх світлинах, з тією відмінністю, що в 1956 р. її було передано з Київського історичного музею до Київського музею західного та східного мистецтва (нині Національний музей мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків) (інв. № 355 АТК МХ). Водночас на фото зафіксовано кращий стан збереженості маски, ніж вона має тепер.

Дві наступні світлини, ймовірно, зображають єгипетські старожитності з лаврського Музею культів і побуту Всеукраїнського музейного городка (ЛМКП ВМГ) 1920-х – 1930-х рр.

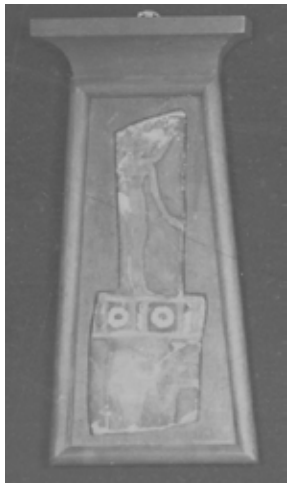

4. На світліні інв. № КПЛ-Ф-9137 показано відкриту вітрину із 27 дрібними об'єктами (з них 23 – бронзові статуетки богів та тварин).

5. На світліні інв. № КПЛ-Н-2513 показано інші 20 статуеток. Частина з них не-єгипетські за походженням.

На світлинах можна побачити, що на підставках до низки артефактів збереглися бирки з номерами, які не збігаються з інв. номерами ЦІМ КДА, а отже, можуть походити з експозиційних вітрин номерів ЛМКП ВМГ. Можливо, ці фото були зроблені

в контексті передачі єгипетських артефактів з ЛМКП до ЦІМ у 1936 р. Втім, вдалося встановити, що лише частина зі статуеток на світлинах потрапила до зібрання ЦІМ, зважаючи на інв. книгу цього музею від 1938 р. Отже, судячи з проведеної ідентифікації об'єктів на цих двох світлинах та аналізу архівних документів, можна дійти висновку, що не всі єгипетські старожитності були передані з ВМГ до ЦІМ у 1936 р., але де вони зберігалися і до фондів якого музею були підпорядковані, встановити поки що не вдалося. Так чи інакше, сучасне місцез перебування цих статуеток невідоме. Ймовірно, всі вони були втрачені в роки Другої світової війни. Отже, світлини КПЛ-Ф-9137 і КПЛ-Н-2513 є безцінним джерелом для подальших пошукових робіт стосовно зображених на них артефактів і дають уявлення про втрачену колекцію давньоєгипетських старожитностей у Києві.

Додаток 1
Артефакти на світлині КПЛ-Ф-9137 (мал. 14)

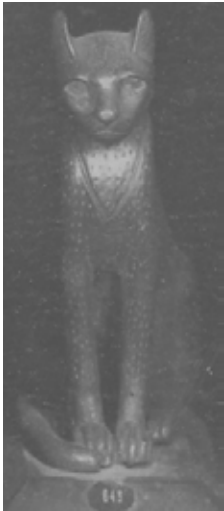
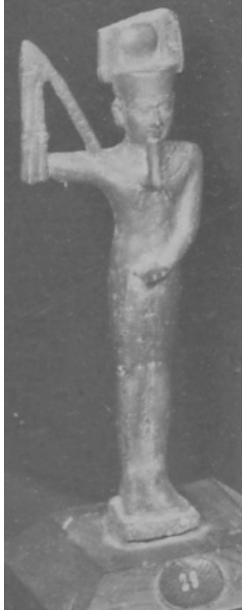
№	Зображення	Опис / атрибуція	Походження
1		Фрагмент саркофага або картонажу (?) в дерев'яній рамці, яка імітує пілон храму. У верхньому регістрі богиня з посохом, нижче регістр із фризом, прикрашеним зображенням квітів, у нижньому регістрі, ймовірно, зображено Тота (?).	Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.
2		Фрагмент рельєфу (?), зі значним сколом у верхньому лівому куті (?). Зображення засвітлене, що не дає змогу побачити декор.	Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.
3		Стела із зображенням священного бика Апіса з лівого боку. Бик має сонячний диск між рогами. Нижче можна побачити чотири стовпці з ієрогліфічним написом, який через засвітлення неможливо прочитати.	Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.

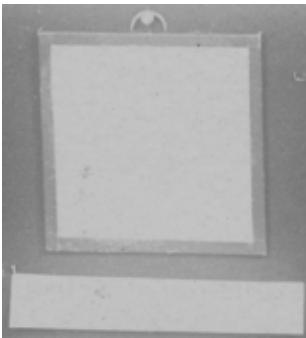

4		<p>Бронзова статуетка бога Птаха в позі стоячи та з посохом-<i>w3s</i>, який він тримає обома руками перед собою. На п'єдесталі паперова наліпка з написом "Пта".</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
5		<p>Бронзова (?) статуетка. Багатофігурна композиція, що зображує стоячу постать чоловічого божества в короні об'єднаного Єгипту. З боків від нього сидять кішки.</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
6		<p>Статуетка бога Птаха в позі стоячи та з посохом <i>w3s</i> у руках. Ймовірно, виготовлена з глазурі (фаянсу) (?). На її музейній підставці номер '36'.</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
7		<p>Бронзова статуетка богині Сехмет, яку зображено в антропоморфному вигляді з головою левиці в позі стоячи. Над її головою сонячний диск і кобра-урей. Руки опущені вздовж тіла.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (55); Тураев 1899, 193 (50 (19))]: "Баст с головой кошки (sic.? – М. Т.), стоящая на пьедестале со шпильком внизу. Руки опущены вдоль тела. На голове солнечный диск и урей. Бронза. 0,128 м. в."]. Подібна статуетка згадується в інв. книзі ЦІМ 1938 р. (інв. № 13435)²⁸. Але її походження не уточнене й не збігається розмір.</p>

8		<p>Статуетка бога Нефертума. Руки опущені вздовж тіла. Ліва нога виставлена вперед. Імовірно, виготовлена з глазурі (фаянсу) (?).</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 5 (86–110?); Тураев 1899, 192 (38–39 (55); 41; 42): “Нофертум идущий, в своем обычном головном уборе. Руки опущены. Ушко назад. Бронза. 0,9 м. в. и 0,03 м. в.”; ... 41. Тоже, серая глазурь. 0,025 м. в.; 42. Тоже (?), зеленая глазурь. 0,021 м. в.]. У 1936 р. (31.01.1936) з ВМГ до колекції ЦІМ було передано дві статуетки Нефертума, одна із зеленого, друга з блакитного фаянсу (інв. № ас-13319–13320)²⁹. Очевидно, одна з цих статуеток на фото.</p>
9		<p>Бронзова скульптура священного бика Апіса. Над головою за рогами в нього сонячний диск та кобра-урей.</p>	<p>Імовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (34–36); Тураев 1899, 193 (72–73 (34. 36)): “Священный бык. На голове солнечный диск между рогов и урей. Передние ноги вместе и выставлены вперед. Бронза. 0,08 дл. 0,06 в. и 0,05 дл. 0,055 в.”]. Надалі, у 1936 р., цей предмет був переданий з ВМГ до колекції ЦІМ³⁰, серед п’яти бронзових статуеток Апісів (інв. № ас-13306–13310)³¹.</p>
10		<p>Бронзова статуетка Імхотепа. Він зображений сидячим на стільці, на колінах тримає папірусний сувій. Ноги стоять на п’єдесталі.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (58); Тураев 1899, 192 (37 (58))]: “Имхотеп сидящий с развернутым свитком-рецептом в руках. Ноги на пьедестале. Бронза. 0,12 м. в.”.</p>
11		<p>Бронзова статуетка бога Птаха в позі стоячи та з посохом-иꜣs, який він тримає обома руками перед собою.</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об’єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>

12		<p>Бронзова статуетка богині Нейт у короні Нижнього Єгипту на постаменті. Богиня зображена стоячи, ліва нога виставлена вперед. Права рука витягнута вздовж тіла, ліва рука відбита. На музейній підставці має номер '180'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (29); Тураев 1899, 192 (49 (29))]: "Тоже (?) въ псхенте. Правая рука опущена, левая не сохранилась. Ноги отбиты. Бронза. 0,17 м. в."]. Зазначимо, що за описом у статуетки відбиті ноги, тоді як у статуетки на фото ноги неушкоджені.</p>
13		<p>Бронзова статуетка богині Нейт у короні Нижнього Єгипту на постаменті. Богиня зображена в позі ходьби, ліва нога виставлена вперед. Права рука витягнута вздовж тіла, ліва рука зігнута в лікті.</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
14		<p>Статуетка левиноголового бога війни Маахеса. Божество представлено в пов'язці <i>šndy.t</i> на стегнах. На голові корона <i>3tf</i>. Бог зображений у позі ходьби, ліва нога виставлена вперед. Помітно, що статуетка зламана в ногах і реставрована. Руки опущені вздовж тіла. Ймовірно, предмет виготовлений з глазурі (?).</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>

15		<p>Бронзова статуетка Себека у вигляді людини з головою крокодила. На голові божества його характерний атрибут – головний убір <i>šwtj</i> з двома страусовими перами, сонячним диском та парою рогів. Бог зображений у позі ходьби, ліва нога виставлена вперед. Руки опущені вздовж тіла.</p> <p>На музейній підставці є номер ‘422’.</p>	<p>Походження невідоме.</p> <p>Опис цього об’єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
16		<p>Теофорна вотивна статуетка царя (?) в короні Нижнього Єгипту, яка частково зруйнована. Бог зображений у позі сидячи, на колінах він тримає підставку з двома крокодилами.</p> <p>Ймовірно, виготовлена з каменю або теракоти (?).</p>	<p>Походження невідоме.</p> <p>Опис цього об’єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
17		<p>Бронзова статуетка бога Онуріса в короткій (“нубійській”) перуці з <i>ureem</i> і головним убором із двома високими пір’їнами; на стегнах має коротку пов’язку <i>šndy.t</i>. Бог зображений у позі ходьби, ліва нога виставлена вперед. Права рука зображена так, ніби збирався встромити спис, ліва зігнута в лікті і притиснута до живота.</p> <p>На музейній підставці є номер ‘155’.</p>	<p>Походження невідоме.</p> <p>Опис цього об’єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
18		<p>Бронзова статуетка богині Бастет у вигляді жінки з головою кішки. Фігура зображена в позі стоячи. У правій руці тримає музичний інструмент систр, у лівій – кошик.</p> <p>На музейній підставці є номер ‘2372’.</p>	<p>Походження невідоме.</p> <p>Подібна статуетка згадується в інв. книзі ЦІМ 1938 р. (інв. № 13316) як така, що надійшла з ВМГ в 1936 р.³² Отже, ймовірно, статуетка походить з колишнього зібрання ЦАМ КДА.</p>

19		<p>Бронзова статуетка богині Бастет у вигляді жінки з головою кішки. Фігура зображена в позі стоячи. У лівій руці богиня тримає левиноголову егиду, права рука зігнута в лікті і піднята вгору, можливо, первісно вона тримала систр.</p>	<p>Походження невідоме. Подібна статуетка згадується в інв. книзі ЦІМ 1938 р. (інв. № 13317) як така, що надійшла з ВМГ в 1936 р.³³ Отже, ймовірно, статуетка походить з колишнього зібрання ЦАМ КДА.</p>
20		<p>Бронзова статуетка кішки, священної тварини богині Бастет. Кішка зображена в позі сидячи з хвостом біля правої лапи. На грудях у неї намисто й око Хора. На музейній підставці є номер '643'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (61, 65); Тураев 1899, 193 (54–55 (61, 65)): "Сидящие кошки. Бронза. 0,07 и 0,045 м. в."]. Надалі, у 1936 р., статуетка була передана з ВМГ до колекції ЦІМ³⁴, де отримала інв. № ас-13318³⁵.</p>
21		<p>Бронзова статуетка бога Міна у традиційній позі та з відповідним атрибутом. Бог має головний убір <i>šwtj</i>, який значно пошкоджено: не збереглася верхня частина пір'їни, Також відбитий фалос. На музейній підставці є номер '29' та паперова наліпка з написом "Мин".</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>

22		<p>Бронзова статуетка богині Сатіс. Вона зображена в позі ходьби, ліва нога виставлена вперед. Руки опущені вздовж тіла. На богині стандартне жіноче плаття та намисто <i>wsh</i>; на голові корона Верхнього Єгипту з <i>ureem</i> та з рогами антилопи.</p> <p>На музейній підставці є номер '23'.</p>	<p>Походження невідоме.</p> <p>Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
23		<p>Квадратна рамка з підписом під нею. Оскільки фото тут засвітлене, неможливо визначити, ні що міститься в рамці, ні що під нею написано.</p> <p>Можливо, у рамці були фрагменти папірису або тканини. Але також можливо, що тут була репродукція певної сцени, як у випадку з рамкою вище (мал. 13).</p>	<p>У колекції ЦАМ КДА був фрагмент папірису та тканини [Петров 1897, 6 (240, 241); Тураев 1899, 197 (192 (240))]: “Незначительные кусочки демотических папирусов, наклеенные на пальмовую ветвь”; 198 (196 (241)): “Кусок полотна из погребальных пелен”].</p>
24		<p>Бронзова статуетка бараноголового бога Хнум у короні <i>3tf</i> і двома парами рогів. Фігуру зображено в позі ходьби, ліва нога виставлена вперед. Права рука опущена вниз уздовж тіла, ліва зігнута в лікті та піднята, ніби тримає посох. Фігура розташована на музейній підставці, нерівна і нахилена в лівий бік. На підставці є табличка, але прочитати її зміст неможливо.</p>	<p>Походження невідоме.</p> <p>Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>

25		<p>Бронзова статуетка ібісо-голового бога Тота. Він зображений у короні <i>3tf</i>. Фігуру зображено в позі ходьби, ліва нога виставлена вперед. Права рука опущена вниз уздовж тіла, ліва зігнута в лікті, але відбита.</p> <p>На музейній підставці є номер '458'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (23); Тураєв 1899, 192 (22 (23)): "Тоже, в головном уборе из перьев с диском внизу. Бронза. 0,1 м. в."] або [Петров 1897, 4 (26); Тураєв 1899, 192 (23 (26)): "Тоже, в тройном атеф. Под ногами пьедестал. Бронза. 0,072 м. в."].</p>
26		<p>Теракотова статуетка Хорпократа в короні Верхнього Єгипту (?). Бог виконаний в елліністичному стилі в позі сидячи. Права рука зігнута в лікті, вказівний палець розташований біля губ.</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
27		<p>Бог Хор із головою сокола. Він зображений у позі ходьби з виставленою вперед лівою ногою. Права рука опущена вздовж тіла, ліва зігнута в лікті і тримає посох <i>w3s</i>. На голові корона Верхнього та Нижнього Єгипту. Ймовірно, фігурка виготовлена з глазурі. На музейній підставці є номер '58' та паперова наліпка з написом 'Гор'.</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>

Додаток 2
Артефакти на світлині КПЛ-Н-2513 (мал. 17)

№	Зображення	Опис / атрибуція	Походження
1		<p>Бронзова статуетка богині Нейт у короні Нижнього Єгипту на постаменті. Богиня зображена в позі ходьби, ліва нога виставлена вперед. Права рука витягнута вздовж тіла, ліва рука зігнута в лікті. Ступні ніг відбиті. На музейній підставці бирка з номером '23'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (28); Тураев 1899, 192 (48 (28)): "Нейт в короне Нижнего Египта. Левая рука поднята под углом, правая опущена. Ноги отбиты. Бронза. 0,19 м. в.]"</p>
2		<p>Бронзова статуетка бога Осіріса в мумієморфній формі з його характерними атрибутами в руках (посохом-<i>hk3t</i> у лівій руці та мітелкою-<i>nhhw</i> у правій) і в короні <i>3tf</i>, яка частково ушкоджена вгорі. На музейній підставці бирка з номером '8'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 1 (9–14); 271 (895); Тураев 1899, 191 (1–7): "Осирис-мумия в короне атеф с бичем и жезлом в руках. Бронза. От 0,161 м. в. – 0,055 м. в."].</p> <p>В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. зазначено 5 бронзових статуеток Осіріса (інв. № ас-13387, ас-13388, ас-13389, ас-13453, ас-13462)³⁶. У жодному випадку їхнє походження не вказано.</p>
3		<p>Бронзова (?) статуетка царя або божества (Нефертума?) в подвійній короні об'єднаного Єгипту (<i>shmty</i>) з <i>urem</i>. Цар або бог зображений у позі ходьби з виставленою вперед лівою ногою. Ліва рука відбита до плеча, права витягнута вздовж тіла, її кисть відбита. Також відбиті ноги нижче колін, від чого статуетка закріплена на підставці з ухилом. На музейній підставці бирка з номером '24'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (55–56): "две бронзовые статуэтки фараонов"; Тураев 1899, 192 (3839 (55)): "Нефертум, идущий, в своем обычном головном уборе. Руки опущены. Ушко назад. Бронза... 40 (56). Тоже, ноги отбиты. 0,055 м. в."].</p>

4		<p>Бронзова статуетка бога Осіріса в мумієморфній формі з характерними атрибутами в руках і в короні <i>3tf</i>, яка частково ушкоджена вгорі.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 1 (9–14); 271 (895); Тураев 1899, 191 (1–7): “Осирис-мумия в короне атеф с бичем и жезлом в руках. Бронза. От 0,161 м. в. – 0,055 м. в.”].</p> <p>В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. зазначено 5 бронзових статуеток Осіріса (інв. № ас-13387, ас-13388, ас-13389, ас-13453, ас-13462)³⁷. У жодному випадку їхнє походження не вказано.</p>
5		<p>Теракотова статуетка жінки (?) або богині в перуці з добре проробленими вухами, очима, бровами та ротом і намистом на грудях. Жінка (?) зображена в позі сидячи. Біля її колін стоїть дитина, орієнтована вперед. Руки жінки (?) лежать на плечах дитини. Можливо, статуетка має неєгипетське походження або є реплікою (підробкою?) єгипетської скульптури³⁸.</p>	<p>Походження невідоме. Опис цього об'єкта не фіксується в жодній з колекцій.</p>
6		<p>Бронзова статуетка богині Ісіди в позі сидячи з Хором-немовлям на колінах. На голові в неї корона, яка ушкоджена, з <i>уресм</i>. Лівою рукою богиня тримає дитя, праву тримає на грудях. І в Ісіди, і в Хора відбиті ноги. На музейній підставці бирка з номером ‘13’.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 1 (15–18); 271 (896); Тураев 1899, 191 (9–13): “Исида с младенцем Гором в руках. Бронза. От 0,125–0,049 м. в. На голове рога и солнечный диск, которые отбиты у 11 и 13 и частью у 12 и 9; у первого кроме того отбиты ноги”].</p> <p>В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. зазначено 5 бронзових статуеток Ісіди з Хором (інв. № ас-13297, ас-13298, ас-13299, ас-13301, ас-13425)³⁹. У трьох випадках вказано, що вони надійшли з ВМГ 31.01.1936 р.⁴⁰</p>

7		<p>Невелика бронзова статуетка Осіріса в мумієморфній формі з характерними атрибутами в руках і в короні <i>3tf</i>. На ногах фігурки наліпка з номером '13'. На музейній підставці бирка з номером '5'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 1 (9–14); 271 (895); Тураев 1899, 191 (1–7): “Осирис-мумия в короне атеф с бичем и жезлом в руках. Бронза. От 0,161 м. в. – 0,055 м. в.”].</p> <p>В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. зазначено 5 бронзових статуеток Осіріса (інв. № ас-13387, ас-13388, ас-13389, ас-13453, ас-13462)⁴¹. У жодному випадку їхнє походження не вказано.</p>
8		<p>Невелика статуетка бога Хорпократа (Хора-дитяти) в позі стоячи. Бог має “пасмо юності” на голові. Ліва рука витягнута вздовж тіла, права зігнута в лікті та тримає пальця біля рота. На музейній підставці бирка з номером '13'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (24); Тураев 1899, 192 (24 (24)): “[Гарпократ идуший.] Тоже, без головного убора. Ушко для привешивания. Бронза. 0,052 м. в.”].</p> <p>В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. є опис відповідної статуетки (інв. № ас-13302) як такої, що надійшла з ВМГ в 1936 р.⁴²</p>
9		<p>Невелика бронзова статуетка Осіріса в мумієморфній формі з характерними атрибутами в руках і в короні <i>3tf</i>. На ногах фігурки наліпка з номером '178' (?). На музейній підставці бирка з номером '1'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 1 (9–14); 271 (895); Тураев 1899, 191 (1–7): “Осирис-мумия в короне атеф с бичем и жезлом в руках. Бронза. От 0,161 м. в. – 0,055 м. в.”].</p> <p>В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. зазначено 5 бронзових статуеток Осіріса (інв. № ас-13387, ас-13388, ас-13389, ас-13453, ас-13462)⁴³. У жодному випадку їхнє походження не вказано.</p>
10		<p>Теракотова або фаянсова (?) статуетка божества (Осіріса?) в позі стоячи. На голові має частково зруйновану корону <i>3tf</i> або <i>šwtj</i> (?). Руки схрещені на животі. На музейній підставці бирка з номером '7'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 5 (92–110): “девятнадцать маленьких глиняных статуэток и амулетов”].</p>

11		<p>Невелика бронзова статуетка античного божества або героя (Геракла?) в накидці з каптуром у позі стоячи. Найімовірніше, статуетка має неєгипетське походження.</p>	<p>Походження невідоме.</p>
12		<p>Невелика бронзова статуетка богині в загостреному головному уборі, яка тримає змію (?) на плечах. Найімовірніше, статуетка має неєгипетське походження.</p>	<p>Походження невідоме.</p>
13		<p>Невелика бронзова статуетка Осіріса в мумієморфній формі з характерними атрибутами в руках та в короні <i>3tf</i>. На ногах фігурки наліпка з номером '893'. На музейній підставці бирка з номером '6'.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 1 (9–14); 271 (895); Тураев 1899, 191 (1–7): “Осірис-мумия в короне атеф с бичем и жезлом в руках. Бронза. От 0,161 м. в. – 0,055 м. в.”]. В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. зазначено 5 бронзових статуеток Осіріса (інв. № ас-13387, ас-13388, ас-13389, ас-13453, ас-13462)⁴⁴. У жодному випадку їхнє походження не вказано.</p>
14		<p>Бронзова ітифалічна статуетка бога Міна в позі стоячи. На голові має подвійний головний убір <i>3wtu</i> із чотирьох пір'їн. Права рука витягнута вперед і зігнута в лікті. На музейній підставці бирка з номером '10'.</p>	<p>Походження невідоме.</p>

15		<p>Бронзова (?) статуетка павіана в позі сидячи, лапи тримає на колінах.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (69); Тураєв 1899, 194 (87 (69)); 88: “87 (69). Павиан, сидящий на корточках на пьедестале. Бронза. 0,036 м. в. 88. Тоже на простой подставке. 0.047 м. д.”].</p>
16		<p>Бронзова статуетка богині Ісиди в позі сидячи з Хором-немовлям на колінах. Статуетка значно ушкоджена: її ліва рука, фігура Хора, корона та ноги відбиті. На музейній підставці бирка з номером ‘12’.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 1 (15–18); 271 (896); Тураєв 1899, 191 (9–13): “Исида с младенцем Гором в руках. Бронза. От 0,125–0,049 м. в. На голове рога и солнечный диск, которые отбиты у 11 и 13 и частью у 12 и 9; у первого кроме того отбиты ноги”].</p> <p>В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. під інв. № ас-13434 подібно описано ушкоджену статуетку Ісиди з Хором⁴⁵. Її походження не зазначене.</p>
17		<p>Бронзова статуетка богині Ісиди в позі сидячи з Хором-немовлям на колінах. Статуетка ушкоджена: ліва рука, частково фігура Хора та частина головного убору (роги корови з сонячним диском між ними) відбиті.</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 1 (15–18); 271 (896); Тураєв 1899, 191 (9–13): “Исида с младенцем Гором в руках. Бронза. От 0,125–0,049 м. в. На голове рога и солнечный диск, которые отбиты у 11 и 13 и частью у 12 и 9; у первого кроме того отбиты ноги”].</p> <p>В інв. книзі ЦІМ від 1938 р. зазначено 5 бронзових статуєток Ісиди з Хором (інв. № ас-13297, ас-13298, ас-13299, ас-13301, ас-13425. У трьох випадках вказано, що вони надійшли з ВМГ 31.01.1936 р.</p>

18		<p>Невелика бронзова статуетка Хорпократ в позі стоячи. Бог має “пасмо юності” та корону <i>šwtu</i> на голові. Ліва рука витягнута вздовж тіла, права зігнута в лікті та тримає пальця біля рота. На музейній підставці бирка з номером ‘19’</p>	<p>Ймовірно, з колекції ЦАМ КДА [Петров 1897, 4 (23); Тураєв 1899, 192 (22 (23)): “[Гарпократ идуший.] Тоже, в головном уборе из перьев с диском внизу. Бронза. 0,1 м. в.”].</p>
19		<p>Бронзова статуетка бога Птаха в позі стоячи та з посохом-<i>w3s</i>, який він тримає обома руками перед собою. На правій руці наліпка з номером ‘312’. До ніг прив’язана кругла бирка.</p>	<p>Походження невідоме.</p>
20		<p>Теракотова фігурка жінки або богині в головному уборі та намисті на шиї. Вона зображена вагітною (?) в позі стоячи з розставленими в різні боки ногами та руками, складеними на животі. Найімовірніше, статуетка має неєгипетське походження, проте можна констатувати певну схожість з іконографією Беса.</p>	<p>Походження невідоме.</p>

¹ О. Романова трактує цей жест як такий, що показано “на постатях, що зображують ієрогліф *ḥḥ*” [Романова, Станіцина 2021, 132], тобто “вічність” (GSL C11) [Gardiner 1957, 449; Wb., III, 152–153; Hannig 1997, 557]. Насправді цей жест передає скорботу і має бути зіставлений з ієрогліфом (GSL A28) [Gardiner 1957, 445], який виступає, зокрема, детермінативом

у дієслові $\text{ḥ}3j$ зі значенням “висловлювати скорботу, сумувати, оплакувати” [Wb., III, 6–7; Hannig 1997, 501]. Таке зіставлення повністю відповідає як поховальному контексту пам’ятника, так і ролі богині Ісиди в осірічному (= танатологічному) міфі. Мотив скорботи й оплакування Ісидою та Нефтідою померлого Осіріса (= людини, з ним ототожненої) був фактично шаблоном для декору саркофагів [Kucharek 2018, 77–118].

² Див.: [PN, I, 272.21–22].

³ Щодо іконографії оформлення саркофагів періоду XXV династії див.: [Schmidt 2022, 163–202; Tarasenko, Elias 2023].

⁴ Щодо цього титулу див.: [Naguib 1990, 232–335; Ritner 1998, 85–90; Graefe 1998, 109–112; Koch 2012, 188–195]. Такий титул, зокрема, мала власниця віка саркофага Київ НЗКПЛ № КПЛ-Арх-829 *Nj.t-dj=s(.t)* або *Sn.t-ḥn/Ḥn.t-di=s* [Тарасенко 2019, 77–80; Tarasenko, Elias 2023, 28, 32].

⁵ Фіви (єг. *W3st*), столиця IV ному Верхнього Єгипту.

⁶ Дискусію щодо родинних зв’язків Хонсуїрдіс та Амурірдіс див.: [Berlev, Hodjash 1998, 30, fn. ‘g’; Graefe 2000, 343; Koch 2012, 191–192]. Пор. також аналогію на стелі Саіро J.E. 21797 [Sheikholeslami 2002, 1109–1118].

⁷ Див. докладніше: [Радієвська, Себта, Сорокіна 2018, 858; Тарасенко 2019b, 29–37; Романова, Станиціна 2021, 131–132; Себта, Тарасенко, Сорокіна 2023, 57–65, 68 (з бібліографією)].

⁸ Попередні публікації цієї світлини: [Тарасенко 2019b, 213, *ил. 96*; Буравчук, Тарасенко 2020, 177, *ил. 2*].

⁹ Див.: [PN, I, 175.7].

¹⁰ Див.: [PN, I, 247.15].

¹¹ Див.: [PN, I, 374.7].

¹² Зазначимо, що в публікації О. Д. Берлева та С. І. Ходжаш немає світлин цього саркофага і подано переклад лише частини написів на ньому [Berlev, Hodjash 1998, 32 (41)]. Крім того, згідно з музейною документацією ОАМ, у 1959 р. саркофаг надійшов із трьома фігурками соколів на стовпцях, тобто один уже було втрачено. Нині ці фігурки зберігаються окремо у фондах ОАМ.

¹³ Докладніше про цю групу пам’яток див.: [Schmidt 2022, 234–238; Müller 2017, 293–306; Müller 2021].

¹⁴ Науковий архів Національного художнього музею України, оп. 1, од. зб. 33, арк. 34.

¹⁵ Докладніше про цю сцену див.: [Velde 1977, 161–170; Klische 2013, 113–125].

¹⁶ Той факт, що написи подані післяреформеною російською мовою, вказує, що фото було зроблене пізніше 1918 р., у радянський період.

¹⁷ Ми вдячні *Т. М. Себті* (Київ) за те, що вона звернула нашу увагу на цю важливу деталь.

¹⁸ Тут і далі нумерація предметів за **Додатком 1**.

¹⁹ Опис переданих до ЦІМ предметів див.: “Копия описи вещей (вещевых экспонатов) хранившихся в Музейном городке Киево-Печерской лавры. 1936 г.” (фонди НМІУ, ф. Р-1260, оп. 1-д, од. зб. № 31).

²⁰ Точніше, того, що від них залишилося на той момент. До “Інвентарної книги відділу Скіфії та грецьких міст Північного Причорномор’я, № 7” ЦІМ (фонди НМІУ) були внесені 232 одиниці артефактів, тоді як повна київська збірка давньоєгипетських старожитностей мала б налічувати щонайменше 407 предметів (241 одиниця з ЦАМ КДА, 135 із КХПНМ, 31 з Археологічного музею Київського університету Св. Володимира) [Тарасенко 2019b, 37; Себта, Тарасенко, Сорокіна 2023, 59].

²¹ Див.: [Roeder 1937; Roeder 1956; Grenier 2002; Tiribilli 2018].

²² Див. докладніше: [Riefstahl 1960; Павлов, Ходжаш 1985].

²³ Пор.: [Endrödi 1980].

²⁴ Див.: <https://www.flickr.com/photos/24729615@N00/34948407085/in/photostream/> (дата звернення: 2.04.2024).

²⁵ Це дає підстави вважати, що копія акта передачі єгипетських старожитностей з ВМГ до ЦІМ від 1931 р., який дійшов до нашого часу (“Копия описи вещей (вещевых экспонатов) хранившихся в Музейном городке Киево-Печерской лавры. 1936 г.” – НМІУ, ф. Р-1260, оп. 1-д, од. зб. № 31), не є повною.

²⁶ Див. прим. 19.

²⁷ Ми вдячні колегам з НМІУ *О. О. Пукліній* та *С. А. Сорокіній* (м. Київ) за консультацію в цьому питанні.

²⁸ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ): “Статуетка бронзова богині Сохмет, дружини Птаха з головою левиці та диском сонця на голові. Довжина 13,7 см; ширина – 2,7 см. Середина першого тисячоліття до н. е.”.

²⁹ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ).

³⁰ “Копия описи вещей (вещевых экспонатов) хранившихся в Музейном городке Киево-Печерской лавры. 1936 г.” (фонди НМІУ, ф. Р-1260, оп. 1-д, од. зб. № 31), № 827: “Постать Аписа з уреусом на голові; завв. 0,057, бронза”.

³¹ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ).

³² “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ): “Статуетка бронзова богині Баст (богиня музика, весілля) в вигляді жінки з головою кішки. В правій руці вони тримала сistr. Довжина – 9,5 см; ширина 1,6 см”.

³³ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ): “Статуетка бронзова богині Баст. В лівій руці вона тримає зображення Сахмета. Перше сторіччя до н. е. Довжина 8,2 см; ширина – 3 см”.

³⁴ “Копия описи вещей (вещевых экспонатов) хранившихся в Музейном городке Киево-Печерской лавры. 1936 г.” (фонди НМІУ, ф. Р-1260, оп. 1-д, од. зб. № 31), № 829: “Постать кішки, бронзова на бронзовій чотирьохкутній підставці, на спині, коло ший, вушко. Завв. 0,055, Єгипет”.

³⁵ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ): “Статуетка бронзова кішки (Баст), на грудях намисто та ‘Око Гора’. Довжина 5,9 см; ширина постаменту 3,5 см, перші сторіччя до н. е.”.

³⁶ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ).

³⁷ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ).

³⁸ Близькою аналогією до цього об’єкта є статуетка із зібрання Музею східного мистецтва в Золочівському замку (інв. № С-І-291). Втім, вона має гіршу якість і не настільки деталізована. Даних щодо її провенансу небагато: відомо лише, що вона походить з колишньої колекції Пінінського, професора Львівського університету (до 1940 р.). На думку Т. Олейнікової (усне повідомлення), ця скульптура має певну схожість із відомими статуями Сенмута з Неферуре, донькою Хатшепсут, на колінах (XVIII династія, Фіви).

³⁹ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ).

⁴⁰ Водночас в описі речей для передачі з ВМГ до ЦІМ вони не значаться (“Копия описи вещей (вещевых экспонатов) хранившихся в Музейном городке Киево-Печерской лавры. 1936 г.” (фонди НМІУ, ф. Р-1260, оп. 1-д, од. зб. № 31).

⁴¹ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ).

⁴² “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ): “Статуетка бронзова. Гор дитина з пальцем у рота і пасмом юності”.

⁴³ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ).

⁴⁴ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ).

⁴⁵ “Інвентарна книга відділу Скіфії та грецьких колоній Причорномор’я, № 7” (фонди НМІУ): “Верхня частина бронзової статуетки Ісиди з Гором; Гор відламан. Довжина – 6,1 см; ширина 1,5 см”.

ЛІТЕРАТУРА

Берлев О. Д., Ходжаши С. И. Древнеегипетские памятники из музеев СССР. Каталог выставки. Москва, 1991.

Буравчук О., Тарасенко М. Єгипетська колекція у зібранні Київського художньо-промислового й наукового музею (1903–1915 рр.) // **П'яті читання пам'яті М. Ф. Біляшевського. Матеріали наукової конференції 2019 року**. Київ, 2020.

Доконт Н. Г. Древнеегипетские памятники в Одесском государственном археологическом музее // **Вестник древней истории**, 1965, № 2.

Древности Египта. (Киевский музей. Вып. 1). Киев, 1903.

Киевский Художественно-промышленный и научный музей имени Его Величества Государя Императора Николая Александровича. Отдел Археологии. Краткий указатель предметов. Киев, 1906.

Киевский Художественно-промышленный и научный музей имени Государя Императора Николая Александровича. Отдел Археологии. Краткий указатель предметов. Киев, 1911.

Киевский Художественно-промышленный и научный музей имени Государя Императора Николая Александровича. Отдел Археологии. Краткий указатель предметов. Киев, 1913.

Козловська В. Е. Провідник по Археологічному відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка у Києві. Київ, 1928.

Павлов В. В., Ходжаши С. И. Египетская пластика малых форм. Москва, 1985.

Петров Н. И. Указатель Церковно-археологического музея при Киевской Духовной Академии. Изд. 2-е. Киев, 1897.

Радієвська Т., Себта Т., Сорокіна С. Документи свідчать: вивезення на Захід збірок Крайового музею до- і ранньої історії в Києві у 1943–1945 роках // **Український археографічний щорічник. Нова серія**. Вип. 21/22. Т. 24/25. Київ, 2018.

Романова О. О., Станиціна Г. О. Стародавній Єгипет у Києві: відображення на склі (колекція скляних фотонегативів Наукового архіву Інституту археології НАН України). Київ, 2021.

Себта Т. М., Тарасенко М. О., Сорокіна С. А. Фотонегативи давньоєгипетської збірки Центрального Історичного Музею ім. Т. Г. Шевченка: Рецензія на монографію Романової О. О. і Станиціної Г. О. “Стародавній Єгипет у Києві: відображення на склі (колекція скляних фотонегативів Наукового архіву Інституту археології НАН України)”. Київ, 2021 // **Археологія**, 2023, № 2. DOI: <https://doi.org/10.15407/arheologia2023.02.055>

Тарасенко М. О. Кришка саркофагу єгипетської жриці XXV династії (НКПКЗ КПЛ-Арх-829) // **Сходознавство**. № 83. 2019а.

Тарасенко М. О. У пошуках старожитностей з дару хедива. Давньоєгипетські пам'ятники XXI династії в музеях України. Київ, 2019б.

Тураев Б. А. Описание египетских памятников в Русских музеях и собраниях. I–IV // **Записки Восточного отделения Императорского Русского археологического общества**. Т. XI. 1899.

Центральний історичний музей ім. Т. Г. Шевченка в м. Києві. Короткий довідник. Київ, 1941.

Al-Ayedi A. R. **Egyptian Titles of the Late Period. An Index of Administrative, Religious and Military Titles**. Cairo, 2022.

Berlev O., Hodjash Sv. **Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt from the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Belorussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States** (Orbis Biblicus et Orientales. 17). Freiburg – Göttingen, 1998.

Endrődi J. Statue de bronze d'Onouris et de Mekhit // **Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts**. No. 55. 1980.

Gałczyńska C. Z. Aleksander Branicki (1821–1877). Pierwszy Polski archeolog-amator nad Nilem // **Materialy Archeologic**. No. 40. 2015.

Gardiner A. H. **Egyptian Grammar. Being an Introduction to the Study of Hieroglyphs**. 2nd Ed. London – Oxford, 1957.

Graefe E. “Die Adoption ins Amt der *Hzwt njwt Xnw nj jmnw* und der *Smswt dwAt-nTr* (zu Ritners Artikel in GM 164, 1998, 85ff) // **Göttinger Miszellen. Beiträge zur ägyptologischen Diskussion**. Hft. 166. 1998.

Graefe E. Review on: Berlev, Oleg, Svetlana Hodjash – Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt from the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Belorussia, Caucasus, Middle

Asia and the Baltic States (Orbis Biblicus et Orientales, Band 17). Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1998 // **Bibliotheca Orientalis**. T. 57, No. 3–4. 2000.

Grenier J.-Cl. **Les bronzes du Museo Gregoriano Egizio**. (Aegyptiaca Gregoriana, 5). Città del Vaticano, 2002.

Hannig R. **Die Sprache der Pharaonen. Großes Handwörterbuch Ägyptische-Deutsch**. 2. Auflage. Mainz am Rhein, 1997.

Jansen-Winkel K. **Inschriften der Spätzeit, Teil III: die 25. Dynastie**. Wiesbaden, 2009.

Klische A. “Die Welt bewahren”: Bemerkungen zu den Szenen mit Nut und Geb seit der Dritten Zwischenzeit // **Nekropolen: Grab – Bild – Ritual. Beiträge des zweiten Münchner Arbeitskreises Junge Ägyptologie (MAJA 2), 2. bis 4.12.2011** / Ed. by G. Neunert, K. Gabler, A. Verbovsek. Wiesbaden, 2013.

Koch C. “Die den Amun mit ihrer Stimme zufriedenstellen”. **Gottesgemahlinnen und Musikerinnen im thebanischen Amun-staat von der 22. bis zur 26. Dynastie**. (Studien zu den Ritualszenen altägyptischer Tempel. 27). Hamburg, 2012.

Kucharek A. Mourning and lamentation on coffins // **Ancient Egyptian coffins. Craft traditions and functionality** / Ed. by J. H. Taylor, M. Vandenbeusch / British Museum Publications on Egypt and Sudan. Vol. 4. Leuven, 2018.

Moret A. **Sarcophages de l'époque Bubastite à l'époque Saïte**. T. 2. (Catalogue général des antiquités égyptiennes du Musée du Caire: nos 41001–41041. T. 70). Le Caire, 1913.

Müller A. New research on Roman Period mummy masks: the case example of the Budapest Museum of Fine Arts collection // **Burial and mortuary practices in Late Period and Graeco-Roman Egypt. Proceedings of the International Conference held at Museum of Fine Arts, Budapest, 17–19 July 2014** / Ed. by K. A. Kóthay. Budapest, 2017.

Müller A. **Ägyptens schöne Gesichter: die Mumienmasken der römischen Kaiserzeit und ihre Funktion im Totenritual**. (Archäologische Forschungen. 39). Wiesbaden, 2021. DOI: <https://doi.org/10.34780/39am-96ag>

Naguib S.-A. **Le Clergé Féminin d'Amon Thébain à la 21e Dynastie**. (Orientalia Lovaniensia Analecta. 38). Leuven, 1990.

PN. – Ranke H. **Die ägyptischen Personennamen**. Bd. I. Glückstadt, 1935.

Riefstahl E. (ed.). **Egyptian Sculpture of the Late Period: 700 BC to AD 100**. Brooklyn, 1960.

Riggs Chr. **The Beautiful Burial in Roman Egypt. Art, Identity, and Funerary Religion**. (Oxford Studies in Ancient Culture and Representation). Oxford, 2005.

Ritner R. K. Fictive Adoptions or Celibate Priestesses? // **Göttingen Miszellen. Beiträge zur ägyptologischen Diskussion**. Hft. 164. 1998.

Roeder G. **Ägyptische Bronzewerke**. (Pelizaeus-Museum zu Hildesheim. Wissenschaftliche Veröffentlichung, 3). Glückstadt, 1937.

Roeder G. **Ägyptische Bronzefiguren**. Bd. 1–2. (Mitteilungen aus der Ägyptischen Sammlung, 6). Berlin, 1956.

Schmidt W. **Sarcophagi, Mummy Coffins, and Mummy Cases in Ancient Egypt, Typological Atlas with Introduction** / Transl. by Z. Jonker; Ed. with new notes and indices by J. P. Elias and P. Lacovara. Carlisle (Pennsylvania), 2022.

Sheikholeslami C. M. A Stela of Two Women from Abydos (Cairo JE 21797) // **Egyptian Museum Collections around the World** / Ed. by M. Eldamaty, M. Trad. Vol. 2. Cairo, 2002.

Spiegelberg W. Zu $\text{𓆎} \text{𓆏} \text{𓆐} \text{𓆑}$ Gen. 41, 45 // **Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde**. Bd. 42. 1905.

Tarasenko M. Egyptian Mummies in Ukrainian Museums: An Overview // **Journal of the Hellenic Institute of Egyptology**. Vol. 4. 2021. DOI: 10.5281/zenodo.5775563

Tarasenko M., Elias J. **25th Dynasty Coffin Types Reconsidered. Typological Analysis of Coffin Lid KPL-Arch-829, National Preserve “Kyiv-Pechersk Lavra”**. Carlisle (Pennsylvania), 2023.

Taylor J. H. **Egyptian coffins**. (Shire Egyptology. 11). Princes Risborough, 1989.

Tiribilli E. **The bronze figurines of the Petrie Museum from 2000 BC to AD 400**. (GHP Egyptology, 28). London, 2018.

Velde H. te. The theme of the separation of heaven and earth in Egyptian mythology // **Studia Aegyptiaca**. Vol. 3. Budapest, 1977.

Wb. – Wörterbuch der ägyptischen Sprache / Hrsg. von A. Erman, H. Grapow. Bd. I–V. Berlin, 1955.

REFERENCES

- Berlev O. D. and Khodzhash S. I. (1991), *Drevneyegipetskiye pamyatniki iz muzeyev SSSR. Katalog vystavki*, GMII, Moscow. (In Russian).
- Buravchuk O. and Tarasenko M. (2020), “Yehypetska kolektsiia u zibranni Kyivskoho khudozhno-promyslovoho y naukovoho muzeiu (1903–1915 rr.)”, in *Piati chytannia pamiati M. F. Biliashevskoho. Materialy naukovoï konferentsii 2019 roku*, NAMU, Kyiv, pp. 22–28, 177–178. (In Ukrainian).
- Dokont N. G. (1965), “Drevneyegipetskiye pamyatniki v Odesskom gosudarstvennom arkheologicheskome muzei”, *Vestnik drevney istorii*, No. 2, pp. 206–212. (In Russian).
- Drevnosti Egipta* (1903), (Kiyevskiy muzey, Issue 1), Kiev. (In Russian).
- Kiyevskiy Khudozhestvenno-promyshlennyy i nauchnyy muzey imeni Ego Velichestva Gosudarya Imperatora Nikolaya Aleksandrovicha. Otdel Arkheologii. Kratkiy ukazatel' predmetov* (1906), Kiev. (In Russian).
- Kiyevskiy Khudozhestvenno-promyshlennyy i nauchnyy muzey imeni Gosudarya Imperatora Nikolaya Aleksandrovicha. Otdel Arkheologii. Kratkiy ukazatel' predmetov* (1911), Kiev. (In Russian).
- Kiyevskiy Khudozhestvenno-promyshlennyy i nauchnyy muzey imeni Gosudarya Imperatora Nikolaya Aleksandrovicha. Otdel Arkheologii. Kratkiy ukazatel' predmetov* (1913), Kiev. (In Russian).
- Kozlovska V. E. (1928), *Providnyk po Arkheolohichnomu viddilu Vseukrainskoho istorychnoho muzeiu im. T. Shevchenka u Kyievi*, Kyiv. (In Ukrainian).
- Pavlov V. V. and Khodzhash S. I. (1985), *Egipetskaya plastika malykh form*, Iskusstvo, Moscow. (In Russian).
- Petrov N. I. (1897), *Ukazatel' Tserkovno-arkheologicheskogo muzeya pri Kiyevskoy Dukhovnoy Akademii*, 2nd ed., Kiev. (In Russian).
- Radiivska T., Sebta T. and Sorokina S. (2018), “Dokumenty svidchat: vyvezennia na Zakhid zbirk Kraiovoho muzeiu do- i rannoï istorii v Kyievi u 1943–1945 rokakh”, *Ukrainskyi arkhografichnyi shchorichnyk. Nova seriia*, Issue 21/22, Vol. 24/25, pp. 799–860. (In Ukrainian).
- Romanova O. O. and Stanytsina H. O. (2021), *Starodavnii Yehypet u Kyievi: vidobrazhennia na skli (kolektsiia sklianykh fotonehatyviv Naukovoho arkhivu Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy)*, Instytut arkheolohii NAN Ukrayiny, Kyiv. (In Ukrainian).
- Sebta T. M., Tarasenko M. O. and Sorokina S. A. (2023), “Fotonehatyvy davnoiehypetskoï zbirk Tsentralnoho Istorychnoho Muzeiu im. T. H. Shevchenka: Retsenziia na monografiu Romanovoi O. O. i Stanytsinoï H. O. ‘Starodavnii Yehypet u Kyievi: vidobrazhennia na skli (kolektsiia sklianykh fotonehatyviv Naukovoho arkhivu Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy)’”, *Arheologia*, No. 2, pp. 55–97. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.15407/arheologia2023.02.055>
- Tarasenko M. O. (2019a), “Kryshka sarkofahu yehypetskoï zhrytsi XXV dynastii (NKPIKZ KPL-Ark-829)”, *Shodoznavstvo*, No. 83, pp. 69–100. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2019.01.069>
- Tarasenko M. O. (2019b), *U poshukakh starozhytnosti z daru khedyva. Davnoiehypetski pamiatnyky XXI dynastii v muzeiakh Ukrainy*, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, Kyiv. (In Ukrainian).
- Turayev B. A. (1899), “Opisaniye egipetskiikh pamyatnikov v Russkiikh muzeyakh i sobraniyakh. I–IV”, *Zapiski Vostochnogo otdeleniya Imperatorskogo Russkogo arkheologicheskogo obshchestva*, T. XI, pp. 115–164. (In Russian).
- Tsentrallyi istorychnyi muzei im. T. H. Shevchenka v m. Kyievi. Korotkyi dovidnyk* (1941), Radianska shkola, Kyiv. (In Ukrainian).
- Al-Ayedi A. R. (2022), *Egyptian Titles of the Late Period. An Index of Administrative, Religious and Military Titles*, Obelisk Publications, Cairo.
- Berlev O. and Hodjash Sv. (1998), *Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt from the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Belorussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States*, (Orbis Biblicus et Orientales, 17), University Press and Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg and Göttingen.
- Endródi J. (1980), “Statue de bronze d’Onouris et de Mekhit”, *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts*, No. 55, pp. 9–16, 105–110.

Gałczyńska C. Z. (2015), “Aleksander Branicki (1821–1877). Pierwszy Polski archeolog- amator nad Nilem”, *Materiały Archeologiczne*, No. 40, pp. 271–298.

Gardiner A. H. (1957), *Egyptian Grammar. Being an Introduction to the Study of Hieroglyphs*, 2nd ed., Griffith Institute, London and Oxford.

Graefe E. (1998), “Die Adoption ins Amt der *hꜣwt njwt hnw nj jmnw* und der *šmswt dwꜣt-ntr* (zu Ritners Artikel in GM 164, 1998, 85ff)”, *Göttinger Miszellen. Beiträge zur ägyptologischen Diskussion*, Hft. 166, pp. 109–112.

Graefe E. (2000), “Review on: Berlev, Oleg, Svetlana Hodjash – Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt from the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Belorussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States (Orbis Biblicus et Orientales, Band 17). Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1998”, *Bibliotheca Orientalis*, T. 57, No. 3–4, pp. 341–346.

Grenier J.-Cl. (2002), *Les bronzes du Museo Gregoriano Egizio*, (Aegyptiaca Gregoriana, 5), Monumenti, Musei e Gallerie Pontificie, Città del Vaticano.

Hannig R. (1997), *Die Sprache der Pharaonen. Großes Handwörterbuch Ägyptische-Deutsch*, 2. Auflage, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Jansen-Winkel K. (2009), *Inschriften der Spätzeit, Teil III: die 25. Dynastie*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Klische A. (2013), “‘Die Welt bewahren’: Bemerkungen zu den Szenen mit Nut und Geb seit der Dritten Zwischenzeit”, in G. Neunert, K. Gabler and A. Verbovsek (eds), *Nekropolen: Grab – Bild – Ritual. Beiträge des zweiten Münchner Arbeitskreises Junge Ägyptologie (MAJA 2), 2. bis 4.12.2011*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, pp. 113–125.

Koch C. (2012), “Die den Amun mit ihrer Stimme zufriedenstellen”. *Gottesgemahlinnen und Musikerinnen im thebanischen Amunstaat von der 22. bis zur 26. Dynastie*, Studien zu den Ritualszenen altägyptischer Tempel, Bd. 27, J. H. Röhl, Hamburg.

Kucharek A. (2018), “Mourning and lamentation on coffins”, in J. H. Taylor and M. Vandenberg (eds), *Ancient Egyptian coffins. Craft traditions and functionality*, British Museum Publications on Egypt and Sudan, 4, Peeters, Leuven, pp. 77–118.

Moret A. (1913), *Sarcophages de l'époque Bubastite à l'époque Saïte*, T. 2, (Catalogue général des antiquités égyptiennes du Musée du Caire: nos 41001–41041, T. 70), Imprimerie de l'Institut Français d'Archéologie Orientale, Le Caire.

Müller A. (2017), “New research on Roman Period mummy masks: the case example of the Budapest Museum of Fine Arts collection”, in K. A. Kóthay (ed.), *Burial and mortuary practices in Late Period and Graeco-Roman Egypt: proceedings of the international conference held at Museum of Fine Arts, Budapest, 17–19 July 2014*, Museum of Fine Arts, Budapest, pp. 293–306.

Müller A. (2021), *Ägyptens schöne Gesichter: die Mumienmasken der römischen Kaiserzeit und ihre Funktion im Totenritual*, (Archäologische Forschungen, 39), Reichert, Wiesbaden. DOI: <https://doi.org/10.34780/39am-96ag>

Naguib S.-A. (1990), *Le Clergé Féminin d'Amon Thébain à la 21e Dynastie*, *Orientalia Lovaniensia Analecta*, T. 38, Peeters Publishers, Leuven.

PN. – Ranke H. (1935), *Die ägyptischen Personennamen*, Bd. I, J. J. Augustin, Glückstadt.

Riefstahl E. (ed.) (1960), *Egyptian sculpture of the Late Period: 700 BC to AD 100*, Brooklyn Museum, Brooklyn.

Riggs Chr. (2005), *The Beautiful Burial in Roman Egypt. Art, Identity, and Funerary Religion*, (Oxford Studies in Ancient Culture and Representation), Oxford University Press, Oxford.

Ritner R. K. (1998), “Fictive Adoptions or Celibate Priestesses?”, *Göttinger Miszellen. Beiträge zur ägyptologischen Diskussion*, Hft. 164, pp. 85–90.

Roeder G. (1937), *Ägyptische Bronzewerke*, (Pelizaeus-Museum zu Hildesheim: Wissenschaftliche Veröffentlichung, 3), J. J. Augustin, Glückstadt.

Roeder G. (1956), *Ägyptische Bronzefiguren*, 2 vols, (Mitteilungen aus der Ägyptischen Sammlung, 6), Staatliche Museen zu Berlin, Berlin.

Schmidt W. (2022), *Sarcophagi, Mummy Coffins, and Mummy Cases in Ancient Egypt, Typological Atlas with Introduction*; Transl. by Z. Jonker, Ed. with new notes and indices by J. P. Elias and P. Lacovara, Pendici Publishing, Carlisle (Pennsylvania).

Sheikholeslami C. M. (2002), “A Stela of Two Women from Abydos (Cairo JE 21797)”, in M. Eldamaty and M. Trad (eds), *Egyptian Museum Collections around the World*, Vol. 2, Supreme Council of Antiquities, Cairo, pp. 1109–1118.

Spiegelberg W. (1905), “Zu $\pi\pi\pi\pi$ $\pi\pi\pi\pi$ Gen. 41, 45”, *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde*, Bd. 42, pp. 84–85.

Tarasenko M. (2021), “Egyptian Mummies in Ukrainian Museums: An Overview”, *Journal of the Hellenic Institute of Egyptology*, Vol. 4, pp. 145–150. DOI: 10.5281/zenodo.5775563

Tarasenko M. and Elias J. (2023), *25th Dynasty Coffin Types Reconsidered. Typological Analysis of Coffin Lid KPL-Arch-829, National Preserve “Kyiv-Pechersk Lavra”*, Pendici Publishing, Carlisle (Pennsylvania).

Taylor J. H. (1989), *Egyptian coffins*, (Shire Egyptology, 11), Shire Publications, Princes Risborough.

Tiribilli E. (2018), *The bronze figurines of the Petrie Museum from 2000 BC to AD 400*, (GHP Egyptology, 28), Golden House, London.

Velde H. te (1977), “The theme of the separation of heaven and earth in Egyptian mythology”, in *Studia Aegyptiaca*, Vol. 3, pp. 161–170.

Wb. – Erman A. and Grapow H. (eds) (1955), *Wörterbuch der ägyptischen Sprache*, Bd. I–V, Akademie Verlag, Berlin.

М. О. Тарасенко

Невідомі світлини давньоєгипетських старожитностей з фондів Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

У статті вводяться в науковий обіг п’ять світлин з фондів Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”, на яких зображено давньоєгипетські старожитності. Здійснено атрибуцію цих об’єктів. На світлині інв. № КПЛ-Ф-11854 представлено зовнішню частину підніжжя дерев’яного антропоїдного саркофага співачки Амона Хонсуїрдіс (XXV династія). Нині цей саркофаг зберігається в експозиції Одеського археологічного музею НАН України (ОАМ) (інв. № 71700), він походить з колекції Археологічного музею при Університеті св. Володимира (інв. № 1207). У 1936 р. саркофаг було передано в Центральний історичний музей ім. Т. Г. Шевченка (ЦІМ). На світлині № КПЛ-Ф-11879 показано дерев’яний прямокутний саркофаг типу *krsw*, який належав Нісупанечеру (XXVI дин.). Артефакт походить із зібрання Київського художньо-промислового та наукового музею (КХПНМ) і згодом потрапив до ЦІМ. Нині пам’ятник зберігається в ОАМ (інв. № 71701). На світлині КПЛ-Н-2712 зображено фрагмент верхньої частини жіночого картонажного мумійного чохла з Ахміма Греко-римського періоду (I ст. до н. е. – I ст. н. е.). Він походить з колекції КХПНМ, і його подальша історія збігається з долею артефактів на двох попередніх світлинах, з тією відмінністю, що в 1956 р. його було передано з Київського історичного музею до Київського музею західного та східного мистецтва (нині Національний музей мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків) (інв. № 355 АТК МХ). На фото зафіксовано кращий стан збереженості об’єкта, ніж він має тепер. Дві наступні світлини, ймовірно, зображають єгипетські старожитності з лаврського Музею культів і побуту Всеукраїнського музейного городка (ЛМКП ВМГ) 1920-х – 1930-х рр. і, відповідно, можуть належати до колишньої колекції Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії (ЦАМ КДА). На світлині інв. № КПЛ-Ф-9137 показано відкриту вітрину із 27 дрібними об’єктами (з них 23 – бронзові статуетки богів та тварин). На світлині інв. № КПЛ-Н-2513 показано інші 20 статуеток (частина з них неєгипетські за походженням). На підставках до низки артефактів збереглися бирки з номерами, які не збігаються з інв. номерами ЦАМ КДА, а отже, можуть походити з ЛМКП ВМГ. Можливо, ці фото були зроблені в контексті передачі єгипетських артефактів з ЛМКП до ЦІМ у 1936 р. Втім, лише щодо частини зі статуеток на світлинах можна стверджувати, що вони потрапили до зібрання ЦІМ, зважаючи на інв. книгу цього музею від 1938 р. На жаль, сучасне місцезнаходження цих статуеток невідоме. Ймовірно, вони були втрачені в роки Другої світової війни. Отже, світлини є безцінним джерелом для подальших пошукових робіт.

Ключові слова: атрибуція; давньоєгипетські старожитності; музейна історія; Національний заповідник “Києво-Печерська лавра”; фотографії

Стаття надійшла до редакції 26.04.2024